

ЛЕЗГИ

Газет

Жуван Ватан, ватанэгълияр,
дидед ч'ал хуьх!

Дагъустандин культурадин министерстводин пресс-кьуллугъди "Лезги газетдиз" хабар гайивал, 28-июнда 5-июлда республикада фольклордин ва адетдин медениятдин Международной "Дагъвияр" фестиваль кыле фида. И мярекат 9-сентябрда кыле тухузва.

Фестивалда жуьреба-жуьре уьлквейрин ва Россиядин регионрин яратмишдайбурун дестейри иштиракда. Абурун арада Чехиядин, Словакиядин, Сербиядин, Ирандин, Индиядин, Азербайжандин, Къзахстандин ва маса коллективар ава.

Дагъларин уьлкведин патай республикадин медениятдин уьмуьрда кыле фидай и кьетден мярекатда фольклордин 50 дестеди иштиракда.

Фестиваль хъсан дережада аваз тешкилун патал виликамаз гъазурвилер акунва. Мукъвара РД-дин культурадин министр Зарема Бутаевади и месэладиз талукъарнавай совещание кыле тухвана.

1920 – йисалай акъатзава

N 26 (10879) хемис 27 – июнь, 2019 – йис WWW.LEZGIGAZET.RU

Къимет "Дагпечатдин" киоскрай - 16 манат

Асул месэляяр райжна

Инвестицийрин такъатар бес тахьун ва кредитар желбдай ч'авуз четинвилер ацалтун - ибур Дагъустанда промышленность вилик тухуниз кьец гузвай асул месэляяр я. Идан гъакьиндай 25-июндиз Владимир Васильева Махачкъалада кыле фейи Россиядин промышленность вилик тухунин Фондунихъ галаз санал кваллахунин рекъяй форумдал-семинардал малумарна, хабар гузва ТАСС-ди.

"Алай вахтунда чина промышленностди вичин мумкинвилер лазим тир дережада кардик кутазвач. Идахъ хейлин себбарни ава. Чун клевера твазвай кылин месэла инвестицийрин ресурсар бес тахьунихъ, кредитрин такъатар желбдай бес

къадардин мумкинвилер авачиз хьунихъ, промышленностда инвестицийрин проект кылиз акъудун четин хьунихъ, продукция маса гудай бес къадар шартлар тахьунихъ галаз алакьалу я", - лагъана В.Васильева. Региондин кыли рикел хжайвал, 2019-йисалай Дагъустанда республикадин промышленность вилик тухудай Фонд кваллахдив эгечнава. Промышленностдин хиле инвестицийрин эвелимжи нубатдин проектрин - промышленность вилик тухунин Фондунин заемар кьезил шартларалди къачун патал тайнарнавай проектрин сиягъ гъазурнава. Сифтегъан нетижаяр гъеле хъанва - саки кьве гъафте идалай вилик чна инвестпроектрикай сад - "Мушарака" ЗАО ("Арматурайрин про-

дукция гъасилдай производство") - хвена. Адаз промышленность вилик тухунин центральный Фондуну кьуват гана ва ам кардик кутун патал пулдин такъатарни чара ийида", - кьейдна В.Васильева ва карханадиз 50 миллион манатдин къадарда аваз кьезил шартларалди кредит чара авунин меслядал атанвайди алава хъууна.

Дагъустандин руководителдин гафалалди, алай вахтунда республикадин машина акъуддай комплексдин хейлин карханайрихъ лап вини дережадин технологийрин асул кваттал ва лазим дережадин кадрияр ава. "Чи карханайривай машина акъуддай продукциядин барадай 18 миллиард манатдин къимет авай заказар кылиз акъудиз жеда", - алава хъууна ада.

Шад гьалара ачухна

25-июндиз Сулейман-Стальский районда "Куьре - 2019. Регъберин несил" лишандик кваз жегъилрин чирвилерин Международный форум шад гьалара ачухна. Район тешкилайдалай инихъ 90 йис там хьунихъ галаз алакьалу авунвай и мярекат Цмуррин СОШ-дин бинедаллаз кыле тухузва.

Форум ачухдайла рахай Дагъустан Республикадин милли политикадин ва динрин крарин рекъяй министр Энрик Муслимова, кылди къачуртла, лагъана: "Куьре - 2019. Регъберин несил" лишандик кваз форум тешкилнавай ва ана иштиракзавай гъурметлу ксар! За Дагъустан Республикадин милли политикадин ва динрин крарин рекъяй министерстводин тварунихъай ва кылди жуван патай куьн тебрикзава.

Жегъилрин чирвилерин форумар тешкилунин тереф гегеншдаказ хуьзва. Им шад жедай кар я. Къе ина, Сулейман-Стальский райондани, "Куьре - 2019. Регъберин несил" лишандик кваз цийи, метлебу ва лап итижлу проект кардик кутазва.

Форум Сулейман-Стальский район патал лишанлу вахтунда ада вичин 90 йисан юбилей кьейдзавай йисуз кыле физва. Алатнавай и девирда район яшайишдинни экономикадин жигъетдай хкажунин, муниципальный тешкилатдин мулкарал яшамиз жезвай халкьарин адетар, руьгъдин ва медениятдин ирс хуьнин ва

артмишунин рекъе аваз фена. Районда граждандивин общество вилик финиз рехъ ачухзавай асул кьуват чпелай цийи фикирар теклифиз, гележег авай цийи жуьрейрин проектар майдандиз акъудиз алакьзавай жегъилар я. "Куьре - 2019. Регъберин несил" форумни абурун чалишмишвилерин нетижанда тешкилиз хъанва. Форумди адан иштиракчяр патал гегенш мумкинвилер ачухун, ам бажарагълу, жуьрэтлу рушар ва гадаяр гуьруьшмиш жедай, абуру бегерлу рахунар кыле тухудай надир майдандиз элкьуьн герек я.

Куь жанлу, кьетден жуьредин проекти Россиядин жуьреба-жуьре регионрай ва кьецепатан уьлквейрай тир яратмишунардай, жуьрэтлу, кивенквечи жегъилар Сулейман-Стальский райондин мугъманперес чилел агудна.

Зун инанмиш тирвал, форум тухузвай йикъара куьне вахт менфятлудаказ кечирмишда, руьгъдин, пешекаривилин жигъетдай хкаж хуьн патал цийи мумкинвилер ачухна. Заз кьехъ итижлу гуьруьшар ва кьени крар хъана кланзава!"

▶ 2

Нумрадай клела:

ИРС

Шарвилидин игитвилер

Дустни, ярни, стхани, амлени кьулухъ халкъ галачиз, гьихътин пагъливан хьурай? Гъа шартларани пагъливан вичиз гайи фанни цин, кьула авай цун къадир авайди хьун герек я. Ибур вири Ватандин асул яр-жар тушни! Кьулан цун къадир авайда Ватандин къадирни жеда!

▶ 4

ОБЩЕСТВО

Лезгистандин нурлу гьед

Рагъимат Гъажиевади 1960-йисан апрелдиз Москвада кыле фейи Дагъустандин искусстводин ва литературадин Декадада иштиракна. А йикъара "Театрдин уьмуьр" т'вар алай центральный журналда кхъенай: "Лезги Рагъимат Гъажиева Советрин Дагъустан 40 йисан бахтавар, шад уьмуьрдиз хкажай ва и рекъе вичин зегъметар серф авур сифте дишегълийрикай сад я".

▶ 6

ХУЬРУЬН МАЙИШАТ

Багъманчивал менфятлу я

Эхиримжи 8-10 йисан вахтунда районда менфятлу и хел вилик физва, багъларин ва анрай кватл хийизвай емишрин къадар йисалай-суз артух жезва. ИкI, шаз районда, санлай къачурла, 18000 тонн ичер, шифтелар, чуьхверлар, хутар ва маса емишар кватл хъууна.

▶ 7

УЬМУЬР

Асиррин шагьид

Гъа са вахтунда чи халкъ ахътинди я хьи, ам куьмек галачизни кваллахиз гъазур я. Кланзавайди ийизвай кваллахиз, кутазвай пай виле акун, саймишун, кваз кьун я, лу-гъузва А.Пахрудинова. ИкI хъайила, карчийрин гъевес квахъдач, абуруз чпи ийизвай кваллахидихъ гележег авайди, ада хийир гъизвайди аквада.

▶ 8

САГЪЛАМВАЛ

Чимивиликай гьикI хуьда?

Яд дуьз хуьн гзаф важиблу я. Чими вахтунда адан къадар артухарна кланда. Чун инал рахазвайди михьи цикай я. Газ квай ва ширин целай, компотрилай михьи яд хийирлу тирдал садрани шак гъимир. Пиво хъвамир, ада гьал пис хьунал гьида. Яргъалди сагъариз тежезвай азарар авайла, яд ишлемшунин жигъетдай духтурдин меслятрал амал ая.

▶ 9

ХАБАРАР

Гъакъисагъ зегъметдин нетиж

Илимдин рекъяйни виликди финин къаст авай пешекар ординатура куьтягъайдалай кьулухъ гъа институтдин аспирантурадик экечна. Медицинадин илимдин кандидатвилерин т'вар къачурдалай гуьгъуьниз, 2007-йисуз, ам Ивантеевка шегъердин ЦГБ-диз хтана ва гилани ана кваллахзава.

▶ 12

Шад гьалара ачухна

1

“Лезги газетди” виликдай гьеле хабар гайивал, форум 28-июндади давамжеда. Ана саки 150 касди, гьа гьисабдай яз райондай тир 50 делегатди ва Азербайжандай, Афгъанистандай, Туркменистандай, Египетдай, Кот-Д-Ивуардай, Россиядин са жерге регионрай ва Дагъустандин шегъеррай тир 100 кас делегатири - мугъманри иштиракда.

Мярекатда иштиракун патал культурадин, образованидин, спортдин деятелар ва члехи карчиар атун гуьзлемишзава. Форумдин сергъатра аваз лезгийрин хуьрекриз, гамар, халичар хрунин сеняткарвилериз, лезги тапракар гъазуруниз, путар жажунин спортдиз талукь ва са жерге маса рекъерай мастер-классар кьиле тухуда, чирвилер гудай ва месэляяр веревирдай махсус майданар, спортдин кьугъунар ва культурадин мярекатар тешкилда.

Форумдиз гъазурвал акунин ва ам

кьиле тухунин жигъетдай тешкиллувилин комитетдин заседание хьана. Анал мярекатдиз гъазурвал акунихъ ва мугъманар къабулунихъ галаз алакьалу месэляяр веревирдна.

Райондин кьил Нариман Абдулмталибова и форумдин важиблукь кьейдна ва гьар са касдиз и мярекатдив жавабдарвилелди эгечлуниз эвер гана.

“Вичин члехивилел ва вич тухунин еридал гьалтайла, форум, иллаки райондин 90 йисан юбилей кьейдзавай йисуз, райондин агъалияр патал лишанлу вакъиа хьун герек я. Ада жегъилри санал кьвалахунин адетар кутадай, дуствилин алакьаяр гегъеншардай ва мягъкемардай мумкинвал гуда”, - кьейдна райондин кьили.

Имам Яралиеван мергъаматлувилин “Умуд” фондуни и мярекат кьиле тухунихъ галаз алакьалу са къадар харжияр вичин хивез къачунва.

Форумдикай гегъеншдиз “Лезги газетдин” сайтдай клелиз жеда.

Маса юкьуз тухуда

“Лезги газетдин” алай йисан 25-нумрада чи халкьдин тивар-ван авай векилри редакциядив агакъарай “Чун мад кьве патал паймир!” кьил ганвай макъала чагнавай. Ана “Шарвили” эпосдин сувар ва Ярагъ Мегъамедаз талукь форум са юкьуз (29-июндиз) кьиле тухун кутуг тавунвай кар тирди кьейднавай, макъаладин авторри вири Дагъустан патал важиблу и мярекатар жуьреба-жуьре йикъара тешкилун теклифнавай.

Газет чапдиз вахкайдалай кьулукъ чаз хабар хъайивал, 29-июндиз Мегъарамдхуьре кьиле тухуда лугъузвай “Ярагъ Мегъамед эфенди - халкьдин зурба ирс, эменни” форум маса юкьуз тешкилдай къарар къабулна. Югъ, вахт тайин хъайила, чна виликамаз газетдай хабар гуда.

Кьейдна кланда, тешкилатчири ихтин къарар “Лезги газетдиз” чи халкьдин машгъур векилрин эвер гун акъатдалди къабулнавай. Газет чапдиз вахкудайла, винидихъ кьейд авурвал, и кардикай чаз хабар авачир.

РЕДКОЛЛЕГИЯ

10 агъзур манатдал къван

Россияда демографиядин гьалар хъсанарун патал вилик эцигнавай месэляяр кьилиз акъудуниз талукь совещанидал премьер Дмитрий Медведева чи уьлкведин дарда авай хизанриз кумекдай проект гъазурзавайдакай лагъана. Идакай “Новости” РИА-ди хабар гузва.

Цийи закондал асаслу яз, аялриз гузвай пулар (сад ва кьвед лагъай аялриз) гьар са касдал гьалтзавай дуллукъ яшамеш хьун патал чарасуз герек къадар такъатар кьведаз зарб авурла, акъатзавай къадардилай тимил тир хизанриз гуда. Алай вахтунда а дуллукъ яшамеш хьун патал чарасуз герек такъатар абурун зур пай эцигайла акъатзавай къадардин дережада ава.

Премьерди гьакни гьар вацра са аял патал гудай пулуни къадарди 10 агъзурдалай виниз тешкилдайди малумарна.

Кьейд авун лазим я хьи, Владимир Путин 1-январдила 45 агъзур манат-

дилай тимил дуллукъ авай хизанрай тир аялриз пулар гудайди (10-11 агъзур манатдин къадарда аваз) раижнай.

Зегъметдиз къабил, амма инвалид аялди гелкьун лазим тирвилеяй кьвалахдик квачир диде-бубайрин гьакьиндай лагъайтла, ахтинбуруз гудай пулуни къадар алай йисан 1-июндилай кьве сеферда артух жеда.

РИКЕЛ ХКИН: “Демография” милли проект В.Путин “майдин указда” малумарнавай 12-дакай сад я. Ам федеральный 5 проектдикай - “Члехи несил”, “Общественный сагъламвал мягъкемарун”, “Аялар хайила, хизанриз финансралди кумекун”, “Дишегълияр кьвалахдик хьунин карда кумекун - 3 йисал кьведалди яшда авай аялар патал школадиз фидалди чирвилер гудай шартлар яратмишун” ва “Спорт - уьмьурдин норма” - ибарат я. И проект уьмьурдиз кечирмишун патал 2024-йисалди уьлкведин бюджетдай 3 триллион манат чара ийида.

24-июндиз Дагъустан Республикадин Кьилин ва Гьукуматдин Администрациядин Руководитель Владимир Иванова “Россиядин Федерацияда жегъилрин наркотикриз акси политика” мярекатдин пленарный заседанида иштиракна. Ам республикадин Къумтуркьала районда Вирироссиядин наркотикриз акси “Кьил-кьилел алай Россия” форумдин сергъатра аваз тухвана.

Несилрин къайгъуда

Виче уьлкведин 63 региондай тир 120-далай виниз инсанри иштирак авур Вирироссиядин члехи и форумди вичин кьвалах 23-июндилай 26-июндади тухвана.

Заседанидин модераторвиле “Кьил кьилел алай Россия” Федеральный проектдин руководитель, РФ-дин Общественный палатадин член Султан Хамзаев экъечна. Мярекатда жегъилрин крарин рекъай Федеральный агентстводин рекъер Александр Бугаева, РФ-дин здравоохраненидин министрдин заместитель Олег Салага, Дагъустандин талукъ тир министерствойрин, ведомствойрин, къуватдихъ галаз алакьалу къурулушрин руководителри иштиракна.

Республикадин Кьилин тиварунихъай гьуьрметлу мугъманар, форумдин иштиракчиар ва эксперттар тебрик авуналди, РФ-дин Кьилин ва Гьукуматдин Администрациядин Руководительди исполнительный властдин вири оргари ва къуватдихъ галаз алакьалу къурулушри и рекъай санал кьвалахунин важибувал кьейдна.

“И форумдин сергъатра аваз чаз квехъ галаз санал Дагъустан ва Россия акъалтай хаталу завал тир наркотикрикай азад авунин рекъер-хуьлер жагъуриз кланзава”, - алава хъуьну Владимир Иванова.

РФ-дин здравоохраненидин министрдин заместителдин фикирдалди форум наркотикриз акси кьвалахдин пайгар комплексный программаяр тукьлуьрдай майдандиз эл-

кьуьриз жеда. Гьикл лагъайтла, алай вахтунда жуьреба-жуьре регионра наркотикрин вилик пад кьуниз талукъ кьвалах гьар жуьреда тешкилнава.

Султан Хамзаева малумаривал, “Кьил-кьилел алай Россия” проектдин пешекарри наркотикриз акси кьвалах тухунин барадай Россиядин регионрин рейтинг гъазурнава. Ам, са жерге рекъерай статистикадин рекъе-

мар веревирд авуналди, уьлкведин вад ведомстводин делилрин бинедаллаз тукьлуьрнавайди я. Султан Хамзаева хабардар авурвал, наркотикрикай иллаки гъаф дережада азад тир пуд региондин жергедик Ненецкий автономный округ (НАО), Архангельский область ва Чечен Республика акатнава. И барадай амайбурулай татугай гьалда Московский ва Челябинский областар, гьакни Хакасия Республика ава. “Регионрин рейтингдиз талукъ тамам сиягъ форум куьтгъ хъайидалай гьуьгъуниз раижда”, - кьейдна Султан Хамзаева.

Гьуьгъуьнлай пленарный заседанидин иштиракчирихъ мугъманриз чпи итиж ийизвай вири сулар гудай мумкинвал хьана. Абурув тамам жавабарни агакъна. Кьилди къачуртла, жегъилри интернетдин сетда сагълам кьайда пропаганда авунин кьвалахдиз, и кьайда машгъур авунин мураддалди министерствойрихъ ва спортдин федерацийрихъ галаз санал кьвалахуниз итиж авуна.

Мярекатда РФ-дин вице-премьер - образованидин ва илимдин министр Уммупазил Омаровади, РФ-дин Гьукуматдин Председателдин заместитель Рамазан Жафарова, къуватрихъ галаз алакьалу къурулушрин руководителри иштиракна.

Мярекат жегъилрин крарин рекъай Федеральный агентстводи, Дагъустан Республикадин жегъилрин крарин рекъай министерстводи тешкилайди я.

Цийи ктаб

“Алкьвадрилай тир Готфрид ва Генрих Гьасановар”

Ихтин тивар алаз мукъвара “Лотос” чапханади урус члалал ктаб акъуднава. Адан автор Нурият Алкадарская я. Ктаб чапдай акъудун Готфрид ва Генрих Гьасановар диде-диз хъайидалай инихъ 120 ва 110 йис тамам хьунихъ галаз алакьалу я. Идакай “Лезги газетдиз” Сулейман-Стальский райондин пресс-къуллугъдай хабар гана.

Ктабда чпин уьмьур халкьдиз ва уьлкведиз бахш авур стхяр тир Гьасановрин уьмьурдин ва зегъметдин рекъикай, абурун агалкьунрикай кхьенва. Ана Готфрид ва Генрих Гьасановрин архивра авай шикилрикай менфят къачунва.

Ктабда санал кватна, клелзавайбурун суфрадал гьанвай макъалайрай дуьньядиз машгъур стхайрин жанлу къаматар акъазва, стхяр яшамеш хъайи вахтунин гъавурда акъаз, тарихда ва руьгъдин культурада абурун роль къатлуз кумекзава.

Хивез гъамиша алава пар къачурди

Нариман ИБРАГЪИМОВ

Ахтин инсанар жеда хьи, секинсуз, гъар са месэла, кар вичиз талукъди яз гъисабдай, гъиле къур къвалах эхирдалди къилиз акъуд тавунмаз архайин тежедай. Ахтинбурал пехилбурни, наразибурни жеда. Ятлани, абуру халкъдин кардиз къуллугъда, вири четинвилериз дурум гана, агалкъунрихъ ялда. Къе вичин къудкъанни цуд лагъай гатфар къаршиламишнавай, уьмуьрдин укьуьцуру, каш-мекъ, дерт-гъам, шадвал-бахтни акунвай Али Агъмедович НАЗАРАЛИЕВНИ гъахтин къилихрин, ерийрин инсан я.

УЪМУЪРДИН ярги мензилар атланватлани, адан рикелай аял, жаван, жегъил вахтар алатзавач. Вучиз лагъайтла, абуру сад-садалай четинбур, сабурулувал хвена кардал машгул хъана, кланзавайбур тир.

1929-йисан июлдиз ачух дуьньядал атай къурагъидин хъиз хуьрерай, "кулакар", "халкъдин душманар" я лугъуз бязи кесиб лежберар, са жуьредин савадлувал авай жегъил итимар суьругъндиз акъудайвални, колхозар арадал гъайивални, Ватандин Чехи дяведин фикирдизни гъиз тежер хътин азиятарни, дерт-гъамни, дяведилай гуьгъунин йисарин зегъметар, азабарни акуна.

А. Назаралиева рикел хъизва: - 1947-йисуз юкъван школа куьтягъай зун Дагъустандин пединститутдик экечна. Муаллимвилдин пешекарвал къачуз атанвай саки вири тандал беъем партал алачирбур, руфуна фу авачирбур тир. Инсанриз гъеле фан карточкаяр гузмай. Йикъа чазни, студентриз, 500 грамм фан карточкаяр гузмай. Фан туьквенни сад тир. Инсанри йифен къуларилай нубатар къадай. Чун лагъайтла, - экуьнах лекцийриз фена кланзавайбур. Нубат агакъдалди, гежни жедай. Бязи вахтара чун нубат къведальди фу къачуз алахъдай, ихътин члавара къал-макъаларни, ахпа милиционерарни къаришиш жедай. Са сеферда фан нубатда акъвазнавай чи са студентдиз пис хъанай. Руфуна зат авачир, йифди нубатдани акъвазавай ам, къил элкъвена, ярх хъанай. Чна "тади куьмекдиз" эверна ва ам больницадиз тухванай. И дуьшуьшдилай гуьгъуьнриз республикадин члехибур студентриз фу гудай къилдин чка тайинарнай.

Келунрин рекъай чна усалвал къалурзавачир. Сад лагъай курсунилай зун институтдин комсомол организациядин секретарвиле хъанай. Чи комитет 9 касдик ибарат тир, абурукайни 6 кас - лезгиар. Къерехдин са кардални чун машгул жедачир. Сада-садаз келунрай куьмекдай, институтдин общественный краар иштиракдай, бязи йифера, вагонар ичлириз, кепекарни къазанишдай. Ктабарни беъем-авачир. Лекцияра кхъиз, дафтарар ацурдай, библиотекадиз физ, ана конспектар гъазурдай. Низ чиде чна гъикъван ктабар гъилелай авунатла, гъикъван конспектар, лекцияр къенатла. Гъавилляй дерин чирвилерни хъана.

1951-йисуз Али Назаралиева тарихдин факультет куьтягна, ам Докъузпара райондин Къурушрин хуьруьн школадиз директорвилдин къуллугъдал рекъе туна. Беъемвилелди къвалахизни агакънач, Назаралиев Табасаран райОНО-дин заведующийвиле тайинарна. Эхъ, макъам гъахтинди тир, чи хуьрера, района образованидин хиле зегъмет члугъзавай савадлу пешекарар тупларалди гъисабиз жедай. Ина вичин жавабдар везифаяр тамамариз къе йисни хъанач, ам Къурагъиз хъфидай чкадал атана. Вичи ада ик рикел хъизва:

- 1950-йисуз зани Ибрагъимов Смялидин руш Жарията (ада муаллимрин дишегълийрин курсар ва Кеферпата Осетиядин пединститутни куьтягна) чи уьмуьрдин рекъер сад авунай. Хучидиз чи патав иранбуба атана ва ада зи дах келвел алайдак, чун хуьруьз хтун лазим тирдак лагъана. Дахдин гъал зайифзавайдак аз хабар авай, гъавилляй чун, гежел теьгъена, табасаран стхайриз сагърай лагъана, хайи хуьруьз

хъфена. 1955-йисан майдин вацра дах Агъмед рагъметдиз фена.

Инал са къе гаф адак талгъана жедач. Назаралиев Агъмед вичин вахтунин игит тир лагъайтла, чун ягъалмиш жедач. 17 йисалай Бакудин нафтадин мяденра фяле. Большевикрин амадаг. Дагъустанда граждан дяведин иштиракчи, яру партизан. 1925-йисалай коммунист. Къурагъин хуьруьн советдин, сельподин ва эхир нефес амай къван гагда Микоянан тварунихъ галай колхоздин правленидин председатель. Колхоз районда ва республикада къвенквечибуркай сад тир. Майишатда 1400 касди зегъмет члугъзавай. 700 гектарда техилар битмишарзавай. 17500 лапаг, маларин 4, лапагрин 3 фермаяр, хипехъанвилдин 5 бригада, 300 балклан (дяведин йисара фронт патал 650 балклан гана), 300 жуьт яцар, гъакъван арабаяр авай. Гъукматди адаз "Знак Почета" орден, "Кавказ хуьнай", "Гъакъисагъ зегъметдай" медалар, СССР-дин Верховный Советдин Президиум-

Къурагъа Агъмед Назаралиеван тварунихъ куьче язавайла. Эрчи патахъай сад лагъайди - Али.

дин грамотаяр гана. Къурагъин са куьче Агъмед Назаралиеван тварунихъ янава. Ихътин дахдиз гъа вич хътин цуд велед хъана. Лайихлу, халкъдиз хийирлу краик шериквалзавай, къаст эцигна, виликди физвай, къакъан дережаяр къазанишнавай ва къени жуьреба-жуьре хилера баркалла къведайвал зегъмет члугъзавай. Гъайиф хьи, са хва, Абумуслим, Ватандин Чехи дяведа телеф хъана. Военный училище куьтягнамазди, къвализни хтун тавуна, ам дяведиз фенай.

Али Агъмедовича вичин уьмуьр акъалтзавай несил тербияламишуниз бахшна. Диде-буба рагъметдиз фейила, гъвечи стха Мегъамедшафини вичин хизанда къвачел акъулдна ва адаз савадлувал къачудай, илимдин жигъирар шегърейриз элкъурдай мумкинвал гана. Алидинни Жариятан аялриз Мегъамедшафи имини я, члехи стхани.

Табасарандай Къурагъиз хъфей жегъил педагог хуьруьн юкъван школадин завучвиле тайинарна. Са шумуд варзни алатна, адаз КПСС-дин Къурагъ райкомдин 1-секретарь Зейдуллагъ Мегъиева вичин патав эверна. Къвалахдикай, гележегдин крайкай хабарар къур ва жегъилдин савадлувални ахтармишай регъбердин теклифдалди Назаралиев райкомдин пропагандадин агитациядин отделдин инструкторвиле тайинарна. Ихътин жавабдар къуллугъдал хкуналди, 1-секретардихъ жегъил педагогдин алакунар, мумкинвилер ахтармишунин фикирни авай къван. Инструктор вичин хиве тунвай везифаяр жезмай къван хъсандиз тамамариз алахъзавай. Партиядин гаф халкъдив агакъарзавай. Гъевесдивди хуьрериз, колхозникри къвалахзавай чуьлпериз, фермайрал, калариз физвай. Куьтурадин идарайрин работникрин активвал хкажзавай.

Са акъван вахт алатнач, Зейдуллагъ Мегъиева ва райисполкомдин председатель Шамсудин Агъмедова жегъил инструктордиз савадлувилдин, тешкилувилдин алакунар ви-

чин талукъ пешедин хиле ишлемишдай мумкинвал гана: ам райОНО-дин заведующийвиле тайинарна. Им, дугъриданни, еке ихтибар ва хиве гъатзавай зурба жавабдарвални тир. И кар къатлай итим, гъилер къакъажна, къене рикл туна, къуллугъдин везифайрив эгечна. Са куьруь вахтунда вири хуьрерин школайриз фена, коллективрихъ галаз таниш хъана. Вилериз акур шиклар рикл шадардайбур, руьгъ хкаждайбур тушир. Са хуьруьхъни школадин беъем дараматар авачир. Муаллимрикай рахайтла, бес жезвачир, къилин образование къачунвайбурун къадарни лап тимил тир.

"Ихътин гъалара чавай чи аялриз беъем чирвилер, тербия гуз жедач", - лагъана ада сифте нубатда вичиз, ахпа райкомдин сад лагъай секретардизни, райисполкомдин председателдизни. Саки вири хуьрерин школайрихъ алава классар акал хуьвун, спортдин майданар, мастерскояр туькьурун, садкъе кабинет кардик кутун, школяяр герек тадаракралди, аквадай агитациядин, методика-

нарна, актар хъена ва абуру ДАССР-дин Министррин Советдив, просвещенидин министрстводив агакъарна. Гъелбетда, районгъли тир министр Муса Омаровакайни куьмек хъана. Школяяр патал хейлин эцигунардай материалар рекъе хтуна, пулар ахъайна. Къурагъа юкъван школадин пуд мертебадин вижевай дарамат эцигна. Са къадар школайра кабинетар кардик кутуна ва абуру герек тадаракралдини таъминарна. Саки вири мектебра зегъметдин тарсар тухудай мастерскояр (къарасдин, ракъун къвалахардай станокар авай), спортдин майданар, гъавадин шартлар ахтармишдай участокар, химиядай, физикадай тежрибадин къвалахар тухудай кабинетар, куьмекчи майишатар кардик кутуна.

Райондин гзаф жегъилар республикадин вузриз гъахъна. Педучилищелар, муаллимвилдин курсар куьтягъайбурни вузрик экеч хуьвуна. Куьрелди, школяяр чкадин муаллимралди таъминарна. И вири къазанишчирик Али Агъмедовичан зегъметдин еке пай ква.

Саки къад йисуз А. Назаралиева райондин образованидин хилез регъбервал гана ва виле аквадай хътин агалкъунарни къазанишвална. Ахпа ада хуьруьн школайра директорвал авуна. 1981-йисуз райондин члехибур, Али Агъмедовичан инсанвилдин ерияр, регъбервилдин тежриба, районгълийрин арада гуьрмет авайди чиз, адаз райондин соцзащитадин управленидин къиле акъвазун теклифна.

"Къез гъакл хъсан аквазатла, зун чалишмиш жеда", - лагъана ада. Яшлубурухъ, пенсионеррихъ, набудрихъ, кесибвиле авай хизанрихъ галаз алаквалу и идарада Назаралиева саки къад йисуз къвалахна ва инсанриз вичивай жедай галайвилер авуна, пенсияр, пособияр вахтунда агакъарун патал чалишмишвална.

"РСФСР-дин халкъдин просвещенидин отличник", "РСФСР-дин соцобеспеченидин отличник" знакрин, "РФ-дин соцзащитадин лайихлу работник" тварцин ва хейлин маса шабагърин иесидивай хабар къун тавуна акъвазиз хъанач:

■ **Али Агъмедович, Куьне саки са асирдин уьмуьрзава. Фейи йисарал, абуру краар разивалзавай?**

- Дугъриданни, дуьньядиз атана асир жезва. Краар, вакияярни вилериз гзаф акуна. Четинвилер пара ацалнатлани, уьмуьр тухвай тегъердилай рази я, гъикл хьи, залай жуван район, республика, халкъ, общество патал къвалахиз, къени краар ийиз алаквалу. Уьмуьрдин юлдаш, яхцур йис тарихдин муаллимвилдин ва акъалтзавай несилдиз бахш абуру Жариятахъ галаз шадвилерни, четинвилерни, заланвилерни санал пайна. Зи дахдизни диде Шугъумагъадиз цуд аял хъана. Дяведин йисара колхоздин председател хъайи дахдиз оборонадин фондуниз куьмек авунай Верховный Главнокомандующийдин тварунихъай 7 сеферда разивилдин чарар хтана. Ада чун обществодиз хийир хкатдай веледар яз тербияламишна. За къе жуван тухумдал дамахзава. Зи ими Назаралиев Абдуселим республикада члехи къвалахар хъана, гуьгъуьлувилелди дяведиз фена, дивизионный комиссар яз, Севастополда телеф хъана (адакй еке макъала майдин вацра газетдиз акъатна). Адан хва Назаралиди дяведа танкист яз женг члугуна. Зи члехи стха Абумуслим, старший лейтенант, дяведа телеф хъана. Гъвечи стха Мегъамедшафи илимрин доктор, профессор я. Ада и йисуз ДГУ-дин математикадин факультетдин деканвиле ва 28 йисуз кафедрадин заведующийвиле къвалахна. Назаралиев фамилия алай гъар сад бубайрин баркаллу краариз вафалу жез алахънава ва алахъзава, халкъдин майишатдин жуьреба-жуьре хилера гъакъисагъвилелди зегъмет члугуна ва члугъзава. Абурук зи вад веледни акатзава. Абумуслим (райондин администрациядин виликан къил, РД-дин КРУ-дин руководитель), Сирагъдин (БАМ эцигунин иштиракчи), Агъмед (райондин пенсионерин отделенидин начальник), Афизат (математикадин муаллим), Низами (радиоинженер). Жуван уьмуьрдал наразивалдай са себелни захъ авач. Дуьнья ислягъ, чи уьлкве ва республика мадни абад хъурай!

Лезгийрин игитвилин эпосдин сувар

Шарвилидин игитвилер

Мердали ЖАЛИЛОВ

ИГИТВАЛ... Вуч я игитвал?
Игит крариз гьамиша чка
авайди я лугъзува.

Гьар йикъан тежрибади ва тарихдини къалурзавайвал, игит крар инсанди виливни хуьн тавур шартлара вич гьатайла, са къунилайни элкьуьн тавуна, вичин чандилайни гьил къачуна, къилиз акъудзавай чешнелу крар-къегьалвилер я. Лап еке чешнеяр чи халкъди Ватандин Чехи дьаеда къалурна. Вагъши душмандикай Ватан, инсаният хуьнилай чехи кар-игитвал бажагьат ава. Советрин Союздин Игитар Валентин Эмиров, Араз, Гьасрет Алиевар, Мирзе Велиев, Эсед Салигьов ва маса ксар вирибуруз чешне я.

Чи йикъара, къетнен шартлара чеб гьатнатлани, душмандин вилик ажувал тавуна, маса ксарин уьмуьр хуьн патал чпин чанарилай гьил къачур Радим Халикьов, Артур Бабаев (вичиз а твар гьелелиг ганвачтлани), Зейнудин Батманов гьахьтин къегьалар-игитар, са лезгийрин ваь, вири халкъарин истеклу тиварар, чпел дамахвавай, несилриз чешне яз къалурзавай рухваар я.

Арифдар Кас-буба
ва пагъливан Шарвили

Гила чун халкъдин эпосдин игит Шарвилидал къевен. Эпос къадим девирра халкъди яратмишнавай хурун (фольклордин) эсер я. Адан бинеда хьайи крарин зендерни, хуьн мумкин тирбурни, халкъди, умуд кутаз, хьана кланз, чпин зигиндалди фикирдиз гьайи къегьал крарин тарифарни гьатзава. "Шарвили" эпосни гьакъ я.

Эпосдин сифте гафуна ам майдандиз акъудиз зегьмет члугурбурукай сад тир шаир, публицист, тарихчи ва литературадин критик Ризван Ризванова къейдзавайвал, "Шарвили" эпос лезги халкъдин "Шагъ эсер" я. Ам вичин асул клалубда амачтлани, махаринни къисайрин, манийринни мисалрин куьмеқдалди агъзур йисарин имтигъанрай акъатна, гьа сифтегъан, къадим девиррин атир кумаз, чи аямдив агакъна. Эпосдин къилин игит тир Шарвили вири халкъдин рикъ алай, виклеьг, кичевал тийижир, хайи Ватандиз вичин чанни кваз гайи пагъливан я...

"Шарвили-пагъливан" гафарни чи фикир артух желбзава. Вужар я пагъливанар? Фикирдиз зурба беден, къуват авай, гьар гьихьтин хьайитлани четинвилерай экъечлиз жедай, маса ксаривай тежедай къетнен крар алакьдай инсанар хьиз къевезва. Амма вири зурба беден ва къуват авай-бур пагъливанар тахьунни мумкин

я. Къетнен гьалара къетнен алакьунар къалуриз, гереқдаз куьмек гуз алакьзавай гьевечли беден авайдакани пагъливан хуьн мумкин я.

Шарвилидиз и жигьетрай халкъди вичин арха хуьн патал вири жуьрейрин артуханвилер ганва. Гьам бедендин, гьам къуватдин, гьам адан алакьунрин, гьунаррин, рафтаррин, гьиссерин жигьетрайни ам амай инсанрилай тафаватлу я. Яни халкъдиз, датлана чеб гагь са, гагь маса ягъи душманри (тарихра чи чилерал татай жуьредин чапхунчияр амач) уьмуьрдивай, чандивай, Ватандивай ийиз акурла, гьакьван зурба арха, аманеви хва, пагъливан арадиз акъатун кланзавай. И кар абуру Худадивай тлаабзавай.

Эпосдай аквазайвал, икъ хуьни авуна. Ирид йисуз чпиз велед гун патал цаваризни чилериз ялвар авур чубан Дагьларазни адан паб Цуьквераз хва хьана! Халкъдин акьул-камалдин сагъиб тир агь-сакъал Кас-Бубадин теклифдалди гададиз Шарвили твар гана.

"Шар" гафунигъ къадим вахтара, гилани, урусин "царь" гафунигъ хьиз, пачагь, сардар, полководец, халкъдиз эмир гуз, рехъ къалурдай регьбер хьтин манаяр ава. Шарвили вирибурун умудар, мурад къилиз акъудиз алакьдай зурба кас я. Адаз цаварини чилери гьахьтин беденни, къуватни, ама-

ларни, гьиссерни ганва. Вични, вири аялар хьиз ваь, алааматдин тегьерда хана, чехи жезва:

*Ирид рушан гьилерал
Алай зурба куьрпедай
Ван акъатна, чилерал
Кас тахъай хьиз сифтедай...*

Гьеле къеплина амаз, хцин ала-матар гзаф тир:

*Къеб клулавай Шарвили
Квалин юкъвал акъвазна.
* * **

*Суфрадаллай квалаклар
Туьна ада явашдиз.*

* * *

*Хуьляй физвай михьти цихъ,
Гьалтнаваз, сив кутуна.
Фитлинна яд, фитлинна,
Са сгьални тутуна...*

Ихьтин алааматар аял яз къалурайда, са бубат чехи хьайила, инсанар вичикай жазданзавай яц (бугъа) къуна, крчар элкьуьрна, адан гардан къеве къатна...

Маса сеферда дагьда суьруьдал вегьенвай жанавур вичин къеве гьилегди бамишзава. Ихьтин алааматар акурла, инсанри, иллаки Кас-Бубади адакай зурба пагъливан жедайди гьиссзава. Игит пагъливандиз а вахтара звелни-звел вуч гереқ тир? Гьелбетда, эпосда лагъанвайвал:

Шарвилидин ватан Ахцегь

*Хьана кланда къегьалдихъ
Дустни, ярни, стхани,
Хьсан турни, балкланни,
Кьулухъ клеви архани.*

И вири шартлар Шарвилидиз вичин халкъди багъишна.

*Балкланарни турар гваз
Цлуд агъзур кас атана...*

Ибур буш гафар туш. Хейлин крар махариз хасбур ятлани, ина уьмуьрдив хас майилар гзаф ава эхир. Дустни, ярни, стхани, амлени кьулухъ халкъ галачиз, гьихьтин пагъливан хуьрай? Гьа шартларни пагъливан вичиз гайи фанни цин, къула авай цлун къадир авайди хуьн гереқ я. Ибур вири Ватандин асул яржар тушни! Къулан цлун къадир авайдаз Ватандин къадирни жедай! Масака ваь!..

Эпосда Шарвилини халкъ датлана санал ала. Вири имтигъанра.

*Вири лезги хуьрерай
Ракьурнавай гапура
Чи чатухъан Дагьара
Вичин чатук цлуруррай.
Ахпа ада гатурай
Шарвилидиз зурба тур.
А туруна амуькьрай
Халкъдин къуват, риклин зур...*

Ингье квез, Шарвилидин асул къуват гьинай ятла! Пагъливан вичин халкъдин садвилелди къуватлу я! Гьавилай, хайи чилел ягьияр атайла, Шарвили датлана вилик жергеда ава.

*Руг акъатна майдандай,
Игитди тур хкажна.
Вил ахъайна кледалди,
Душмандин хам алажна.
* * **

*Садра румар гайила,
Агъзурдан чан акъатна.
Садра зарба язъайла,
Агъзурдан рикъ аватна...*

* * *

Женгерин къизгъинвал, игитдал ацалтзавай четинвал къалурун патал эпосда ихьтин гекъигунар - яржар ишлемишнава:

*Шарвилидин нефесди
Зурзурзавай квалин къав...*

Эпос къад паюникай ибарат я. Шарвилидин игитвилерни гьакьван гзаф я. Са чкада ам ягъийрин, чи къадим чилерал гьакькъатда атай душманрин хуруз физватла, масанра ада махарик жедай хьтин игитвилер къалурузава. Месела, вичиз ахварай акур гуьзел руш зиндандай азад авун паталди ирид гьил авай аждагъандиз инад къазва:

*Шарвилиди вичин тур
Тадиз гьилик авуна.
Къеве лув къуна душмандин,
Къекъуьрна тур руфуна.*

Гьа саягьда Шарвилиди и гуьзелдин ирид стха зиндандай азадзава. Абуруни и къегьал стхавилиз, ахпани езневилиз къабулзава:

*Ви намусни къуччагъвал
Акуна чи вилериз.
Къуй вун стха хуьрай чаз,
Хьфин чун чи квалериз...*

Маса манида Шарвилиди фендигар душман Хизри Меликал гьалибвал къачузва. Адаз и пагъливан къуватдалди муьтубъгариз тежерди акуна, амалдалди, вичин къунагъдиз эверна, агъуламишна рекъиз клан хьана. Кас-Бубадиз и кардикай хабар хьана, ада игитдив агъу вичел къачудай суьгьурдин къаш вугана. Махуна хьиз ятлани, гьакькъатда дегь девирра фендигар шагьрини султанри гьихьтин къегьалрин дуван акурди ятла, тарихди субутзава. Чи пачагь Гьажи Давудан къисметни гьахьтинди хьанай.

Мад ва мад къисайра Шарвилиди тлебиатдин завалрал, вагъши гьайванрал, селлерални цаярал, гарарални тлурфанрал гьалибвилер къачузва. Амма эпосда виридалайни таъсирлуздаказ чи чилерал къевезвай гьакькъи душманригъ галаз члугур женгерикай суьгьбетзава:

*Члулав Бугъа къвазнава,
Харжар вири гъваш лугъуз.
Вич къван виклеьг пагъливан
Цавун кланик квач лугъуз.*

Амма Шарвилиди вич вуж ятла адаз чирна:

*Хкажна, тур эляна
Кьилел вагъши душмандин.
Тапрапна пеш аватна
Чилел вагъши душмандин.*

Шарвили, женгера хьиз, адетдин крарани (мехъеррик, мелерик) акъалтай зурба пагъливан я. Гьавилай эпосда ихьтин цларар гьалтзава:

*Виш чувалдин гъуьруькай
Цуьквера фу чрана.
Виш рангадин гьаларикай
Эквера гам храна.
Суьруьдикай Дагьлара
Вишни къад гьер кхудна.
Тадаракар мехъерин
Вири санал агудна.*

Гьар са игитдихъ хьиз, Шарвилидихъни, патан душманар хьиз, рикъий пехил угьрашарни авай. Им адетдин кар тирди эпосдайни аквазва:

*"Ун, лап хьана, феналда!
Вичин къуват гъазуррай.
Ятла а кас пагъливан,
И Гитин дагъ юзуррай!"*

Ихьтин ван хьайи Шарвили, дугьриданни, дагъдив агатна.

*Са лезьеда жегьилди
Дагъдин са пад алудна.
Ахпа ада гадарна
Дагъдин са пад вацлухъди...*

Им фагъум тагана авур кар хьайиди Шарвилиди фад къатлана. Дагъдин къаябри Самур вацлун яд акъвазарна, даклуна, ада Ахцегьрин са пай цик кутаз гатлунна. Шарвилиди тадиз вичи вацлун гадарай дагъдин патар ахкъудна, хуьр хвена. Ахмакъ мацлахайрин фендини гьа чеб усаларайди тестикъ хьана...

Шарвилидин игитвилер, Ахцегьа, Кьевепеле, Дербентда, Шабранда, Муьшкурда хьиз, гзаф яргьарани кьиле физва. Гагь лап меки кеферпата, гагь лап чими кьиблепата. Ибурни халкъдин гевилда къуьши халкъарин саламатвал хуьнин фикирарни къадимлу тирдан шагидвал я. И карди Шарвили вири халкъарин умудлу даяхдиз элкьуьрзава. Къенин девирда арадал атанвай суварихъни вири халкъарин сувар хуьнин еке метлеб авайди эпосди вичи субутзава.

Цлахурвийриз къулай рехъ туькьуриз, гьарвийриз вацлай яд хкиз зурба къуватар сад авуна. Гьа и карди ашукъдив мани лугъуз тазва:

*Кун тавуртла Ватандихъ
Рикъ инсандин хуруда,
Хкаж жедач уьмуьрда
Ам виниз гьич, лугъуда.*

Шарвили, винидихъни лагъанвайвал, женгералди кланик кутаз тежерди тир. И карди фендигарвилерал, пехилвилерал чан гьун тавуна тунач. Румвийригъ галаз тухвай къизгъин женгерани Шарвили садавайни магълубиз жезвачир.

*Румвидини эляна
Шарвилидал вичин тур.
Амма сагъдиз амуькьна
Игитдин хур тур акъур.
Шарвилиди вичи ягъайла,
Турунин къил акъурла,
Клар-клар хьана гуьнед хур.
Турунин къил акъурла,
Пехъи румви хьана члур.*

Амма иблисри, галатнавай Шарвили дидед сурал ксанвайла, адан тур чуьнуьхна. Гьа идакай менфят къачуна, душманри чпин кар акуна.

Лезгийрин игитвилинин эпосдин сувар

Эпосдин тарихдикай
ва суварикай

Хазран КЪАСУМОВ,
Лезги писателрин Союздин член

ЭПОС. И гафуниз Мегъамед Гъажиеван словарда ихъгин баян ганва: гъикайдин, ихтилатдин тежерда туькьурнавай литературадин жуьре, месела, махар, романар, гъикайяр ва масабур. И рекъяй машгъур пешекар Б. Н. Путилова лагъанвайвал, “эпосдиз уьмуьр гъакъикъи гъалара къалурун хас туш. Гъатта бязи затлар, крар, гъалар уьмуьрдин бур хъайитлани. Ина мах, миф ва гъакъикъат санал жеда”. Лезгийрин игитвилинин “Шарвили” эпосдани махарин алемни гъакъикъат

санал ала. Дуьньяда машгъур маса халкъарин эпосрин арада “Шарвили” виче махариз хас лишанар гъакъикъи тарихдин лишанриз элкъвенвай эсер я. Лезгийрин игитвилинин эпосдин тарихдикай ва и эпосдиз талукъ яз къадим Ахъегъа тухузвай суварикай ихтилатар авун патал чун Сулейман-Стальский райондин культурадин отделдин начальник, Дагъустандин халкъдин шаир Майрудин Бабаханович БАБАХАНОВАХЪ галаз гуьруьшмиш хъана.

■ Майрудин Бабаханович, малум тирвал, лезги халкъдин игитвилинин “Шарвили” эпос халкъдин руьгъди гзаф йисара арадал гъанвай члехи эсер я. Гъавилляй заз вуна сифтедай эпосдин тарихдикай, яни ам арадал атуникай лагъанайтла, кланзавай.

- Гъакъикъатдани, “Шарвили” эпосдин дувулар агъзур йисарин деринра ава. Эпосдиз талукъарна суварар тухуникайни гъа ик лугъуз жеда. Ик, мисал яз, 1848-йисуз къадим Ахъегъа Шарвилидин сувар киле тухузвайдакай Ахъегърин къеледин комендантин руш Нина Рота немс члалалди акъатай “Воспоминания “Девы гор” ктабда хъенва. Суварик жегъилри куршахар кунай, балклараллаз чамарар авунай, къванер жажунай акъажунар тешкилзавай, гъалибчидиз “Шарвили” твар гузвай. Ида къалурзава хъи, чи халкъари “Шарвилидин” сувар виш йисарин виликни тухузвай.

Халкъдин игитвилинин эпосдикай сифте яз малумат гайиди чи зурба фольклористрикай сад хъайи Агъалар Гъажиев я. Ада 1941-йисуз вичи акъудай “Лезгийрин фольклор” ктабда Шарвилидикай хкемви Загъир Магъмудовавай хъей са риваят чапнава. Ктабдин эхирда гъа риваят машгъур фольклорист Александр Назаревича урус члалаз элкъуьрнани ганва. Ина А. Назаревича гъакъи Шарвилидикай вичиз малум тир маса хейлин малуматарни клелдайбурун фикирдиз гъизва.

Гуьгуьунин йисара Шарвилидикай материалар кватлунал гзафбур машгул хъана. Абурун тварар кун, баркаллу зегъметар рикел хкун, заз чиз, чи буржи я: А. Гъаниева, Гъ. Гашаров, З. Ризванов, Б. Салимов, Абдул Фетягъ, Д. Шерифалиев ва мсб. Гъакъи Шарвилидикай материал, къвед лагъайди яз (А. Гъажиевалай гуьгуьуниз), вичин “Дагъустандин риваятар ва гъакъикъат” ктабда члехи тарихчи, даргиви Р. Мегъамедова чапнай ва лезги жемьятдиз Шарвилидикай риваятар кватл хъувуниз звер ганай.

А. Гъаниевади къадим Ахъегъай кватлай 30-далай виниз “Шарвилидин гунарар”, Гъ. Гашарован “Лезгийрин къагъриманвилинин манияр” ктабда гъатай текстер Шарвилидикай материалар жагъур хъувунин карда иллаки къетлен камар къачун хъанай.

З. Ризванова ва Б. Салимова Азербайжандин ва Дагъустандин хуьрера хъей риваятарин бинедаллаз “Шарвили” эпосдин къад паюникай ибарат тир литературадин версия арадал гъана.

Им гъадалди чи баркаллу члехи стхайри ва вахари тухвай кваллах акъалтарна кланда лагъай гаф туширди Д. Шерифалиева мукъвара акъудай “Шарвили” эпос: цийи риваятар ва делилар” ктабди тескиьарзава. Ана Шарвилидиз ва, санлай къачурла, чи халкъдин тарихдиз талукъ пара марагълу делилар гъатнава.

Мадни са мисал: мукъвара Москвада акъатнавай 20 томдикай ибарат тир “Дагъустандин фольклордин гуьмбетрин сиягъ” ктабда чи жегъил алим А. Гашаровадин редакциядик кваз Шарвилидикай 8 сюжет гъатнава. Имни шад жедай кар я.

“Шарвили” эпос илимдин бинедаллаз чирунин карда машгъур алимар тир Агъед Агъаева, Фируза Вагаьбовади, Айбике Гъаниевади, Гъажии Гашарова еке зегъметар члугуна. 1959-йисуз литературадин философ Агъед Агъаеван “Лезгийрин литература” ктаб чапдай акъатнай. Ана алимди сифте яз “Шарвили” эпосдикай вичин фикирар лагъанва. Гуьгуьунлай и кваллах винидихъ тварар кунвай алимрини даварнава.

“Шарвили” эпос са фольклордиз, литературадиз талукъ делил туш, ам чи халкъдин руьгъдин дестек я. Гъакъи тирди чаз гзаф месэлайрай акъазва. Килиг, гъихътин рум ганватла ада чи культурадин маса хилерни вилик финиз: твар-ван авай композитор М. Гуьсейнова лезгийрин сифте опера “Шарвили” хъенва, Э. Наврузбегова “Шарвили” драма теснифна ва сегънеламишна, скульптор Ш. Шагьмарданова “Урусатдин гуьмбетрин къизилдин фондуна” гъатнавай Шарвилидин къамат арадал гъана. Чун гъеле Шарвилидикай чи писателри хъенвай къван эсеррикай рахазвач.

■ Куь фикирдалди, лезгийрин эпосдин къетленвилер квекай ибарат я? Шарвили гъакъикъатда хъайи кас ятла?

- И суалриз за куьрелди жавабар гуда. Сад лагъайди, чаз эпосдай акъазвай Шарвили гъакъикъатда хъайи, тарихда яшамаш хъайи кас яни-тушни суал эцигун дъыз туш. Вучиз лагъайтла, ам фольклордин эсердин игит я. Гъелбетда, са девирда чи халкъдин

къуллугъда акъвазай, ам душманрикай хъейи са къагъриман хва хъана. Имни шаксуз кар я. Адан къеьгалвилери халкъар гъейранарна, адакай манияр туькьуриз башламишна. Къвез-къвез халкъдин сивера адан къаматдиз, игитвилериз махарин тав яна. Имни тлехи, эпосдиз хас кар я.

Са риваятра Римдин полководец Лукуллан къушунрихъ, масабура Надир-шагъдин чапхунчийрихъ галаз дяве ийиз къалурзавайла, Шарвилидиз тарихда хъайи кас я гъик лугъуз жеда къван? Рикел хкин, Лукулл чи эрадал къведалди са виш лагъай йисуз яшамаш хъайи римвилерин сардар тир, Надиршагъ - 18 лагъай виш йисуз.

■ Са рахунни алачиз, вуна “Шарвили” эпосдикай, ам кватлунин, ахтармишунин, халкъдин арада таблугъ авунин карда чи алимри, яратмишдай интеллигенциядин векилри члугур зегъметдикай авур ихтилатар чи газет клелзавайбуруз итижлу жеда. Ахъегъа тухузвай суварикайни лагъанайтла кланзавай.

Лезгийрин игитвилинин эпос машгъур авунин карда халкъдин баркаллу хва, общественный деятель Имам Музамудинович Яралиева члугур ва члугвазвай зегъметар зурбабур я. Ада кыл кутулалди, “Шарвилидин” сувар сифте яз Ахъегъа 2000-йисуз тухванай. И суварихъ республикадин дережа ава. И. Яралиев сувар тухунин оргкомитетдин председател я. Са шакни алачиз, алай девирда им лезгийрин виридалайни гурлу сувариз элкъвенва. Суварик Россияда, Азербайджанда, Къазахстанда, Туркменистанда яшамаш жезвай лезгийри, Дагъустандин маса халкъарин векилри, гъакъи Москвадай, Санкт-Петербургдай, Россиядин маса субъектрайни шегъеррай къвезвай гзаф къадар мугъманри иштиракзава. “Шарвили” эпосдин сувар халкъар агудзава, абурун арада дуствилин, стхавилин алакъаяр мягъкемарзава.

Цинин сувар къетленди - 20 йисан юбилейдинди я. И 20 йисан къене суварихъ вичин къайдаяр ва клалубар хъанва.

Мадни са алава: суварин саки вири харжар И. М. Яралиеван мергъяматлувилин “Умуд” фондуни ийизва. Гаф кватай чкадал лугъуз кланзава хъи, “Шарвили” эпос гъам лезги, гъамни урус члаларал чап авунин харжиярни ада вичин хивез къачурди я.

■ Къадим Ахъегъа тухузвай сувариз Сулейман-Стальский районда гъар йисуз чешнелу гъазурвилер акъазва. И жигъетдай районда гъалар цли гъихътинбуру я?

- Виликан йисара хъиз, цинин “Шарвилидин” сувариз гъазурвилер акунин, райондин агъалийри суварин мярекатда иштиракунин мураддалди оргкомитет тешкилнава, тухудай мярекатрин план тескиьарнава. Оргкомитетдин киле Нариман Абдулмуталибов акъвазнава. Йисан сифтедилай оргкомитетдин заседанир тухузва. Эпосдиз, сувариз талукъарна, школайра сочиненияр хъизва, эпосдай члуквар клелунай, шиклар члугунай конкурсар, гъакъи спортдин акъажунар тухузва. Гъар йисуз суварик чи райондай 2-3 агъзур касди иштиракзава.

Ахъегъа суварин юкьуз гъар муниципалитетди кылдин майданар тешкилзава, конкурсни киле физва. Чи райондин майданни цли гурлуди, гъар жуьредин нумрайрикай ибаратди жеда. Чи жегъилри спортдин рекъяй акъажунари иштиракда. Сувариз талукъарна, “Куьредин хабарар” газетдин махсус нумра акъудда, “Куьредин ярар” культурадин маканди, сувариз талукъарна, журнал гъазурда.

“Шарвили” эпос халкъдин мураддин, азадвилекай, аслу туширвилекай фикирдин энциклопедия, халкъдин руьгъдин члехивилин, экуь гележегдихъ авай умудрин лишан я.

Гапуррини жидайри
Царцар гузвай ракъинал.
Вил алай къе душманрин
Шарвили тек рекъинал.
Шарвилиди гъарайна
Вичиз чидай жуьреда:
“Гъалиб хъайид эхирдай
Адет ава хъуьредай!
Зи тур куьне чуьнуьхна,
Къуват ама гъилера.
Къван эцигдай цлаландал
Къудрат ама гъилера...
Зак зи чилел дуьньяда
Масадан тлем акакъдач!..
Тек ятлани майдандал,
Зи далудихъ эл гала!..

Са жуьредани душманривай
Шарвилидал тлем гъиз жезвачир.
Амма са шейтанди адан къуватдин
сир маса гана:

Чида заз сир къуччагъдин,
Адан къуват, адан гуж
И чилив гва, хъурай кьин!
Эгер квачер чиликай
Хкудайтла, ам яваш
Жедайди заз хабар я,
И кваллахдиз гаф авач!..

Ихътин шартлара Шарвилиди
женг члугвазвай майдандал цлуд
чувал ацлай харар ичирна, душманди
вич баришугъ тирди малумарна.
Ахпа и кар “шадвилелди къаршиламишун”
патал Шарвилидиз къуьл авун теклифна.

На къалурна чаз гъайбат,
Шарвили, ви гъилерин.
Гила вуна цервал
Къалура ви къуьлерин!..

Гъа им вилив хуьн тавур кар
хъана.

Хкадарна Шарвили
Анин юкъвал зкъечина.
Дагъ къарсуриз, мурклар хаз,
Туьнт къуьлериз эгечина.
Цлудгъуьнна квач гзаф пис,
Алукъна ам бейхабар.
Тадиз адаз душманри
Къуна рикле авай кар.
Фендигар са усалда
Яна игит дабандай.
Лагъана: “Ик, бейниван,
Чна къе ви дуванда!”

Хирерикди зайиф хъанвай Шарвилиди
вичин элдиз куьмекдиз атун патал
эверна. Агъзур-агъзур жегъилар
и гъарайдиз къуд патай атана
акъатна, игит душмандин юкъвай
акъудна.

Шарвилиди рей ганач! Халкъни
хвена, вични!

Игитдин веси вири девирриз, вири
намуслу къеьгалриз талукъди я:

Куьн алахъа инсанрин
Риклер даим шад ийиз.
Куьн алахъа эллерин
Рекъер вири сад ийиз.
Лазим хъайи юкьуз зун
Гъазур я куь къуллугъдал.
Дарда гъатай берода
Жеда халкъдин буйругъдал!..

Ингъе квез Шарвилидин мад са
игитвал. Ибур, и келимаяр бес чи
къенин несилар патал лагъанвай-
бур тушни! Са шакни алачиз.

Чи эпосдин сувар Шарвилидин
гунарар вири терефрихъай раиж
авун, несилрив агакъарун, Шарвилидин
гунаралдини, маниьралдини,
насиьатралдини, къуьлералдини,
гъиссералдини суварин метлеб
жезмай къван вине тун лазим я. Сувар
эпосдинди, яни эпосдин идея
чаз раижзавайди, чи несилар
руьгъдай мадни гунарлу, умудлу
ийизвайди, сад-садаз мукъва ийиз-
вайди, сад-садаз агудзавайди тир-
дан гъавурда жен!..

Сад хъайила риклер чи,
Хквервал я Шарвили!..

Рагымат Гъжиевадин - 110 йис

разивал къачуна, театрди теклифна. Рагыматахъ артиствилн рекъяни еке алакьунар авай. Перихануман роль еке устадвилелди тамамариз алакьай рушаз халкъди гзаф йисара "Периханум" лугъуз эвериз хъанай.

Рагымата мектебда тарсарни гуз, Ахцегьрин халкъдин театрдини къваллахава. Хъсан къаш-къамат авай, акьул-камалдин сагиб Рагымат Гъжиева ахцегьвийри халкъдин судьявиле хъазава. Гуьгьунлай ада Дагъустандин Верховный суддани къвалахана.

РикI, руьгь мандиз, искусстводиз бахшнавай Р.Гъжиевадикай 1935-йисалай пешекар мандар жезва. Дагъустандин Верховный суддин членвилн везифайрикай азад авурла, обкомдин секретарди Рагыматаз лагъаналдай: "Судьявиле кьведайбур гьикьван хъайитлани жагъида, амма Дагъларин уьлкве патал вун хътин мандар жагъурун четин я. Жуван алакьунар, къуватар искусстводин рекъе эциг. Лагъ манияр, шадара инсанрин гуьгьулар!"

1938-йисуз Рагыматакай Дагъустандин радиокомитетдин солистка жезва. Йисалай-суз ина мандардин репертуар цийи эсерралди девлетлу хъана. Ада нотаяр чирзава, классикадин эсеррихъ галаз мукьувай таниш жезва. Рагымат Гъжиевади музикадин милли кьетленвилер хуьнин карда бажарагълу композитор, педагог, илимдар Готфрид Гъасановазни куьмекар гана. Лезги халкъдин цудралди манияр лентиниз къачуна. Дагъустанвийрин риклера, сивера Рагыматан твар сейли, 1940-йисуз ам ДАССР-дин лайихлу артистка, са йиса-

Лезгистандин нурлу гъед

Эдуард АШУРАГЪАЕВ, муаллим

Скульптор Хасбулат Аскар-Сарыджа, балерина Апла Жалилова, киноактриса Сафият Аскарова, композитор Готфрид Гъасанов ва икI мад масабур гъар сад Дагъустада вичин рекъай сифтебур яз хъана. Абурун жергедик РСФСР-дин халкъдин артистка, гзаф орденринни медалрин сагиб, вичиз халкъди "Дагъустандин билбил" твар гайи, алай йисуз вич дидедиз хъайидалай инихъ 110 йис тамам жезвай Рагымат Абдулмуталибовна Гъжиевани акатзава.

Рагымат Гъжиева 1909-йисан 1-июлдиз къадим Ахцегъа дидедиз хъана. Адан буба савадлу кас тир. Рагыматан 5-6 йис тамам хъайила, буба Абдулмуталибан хизан, а девирдин гзаф дагъвийар хъиз, Бакудиз куьч хъана. Рушан бахтун гъана, ина абурун хизан Азербайжандин машгъур композитор Уьзеир Гъажиегован къуни хъана. Гъятда къугъвадайла, кьекъведайла, манияр лугъузвай Рагыматан гуьзел сес композитордин япарихъ галуьзавай.

Са шумуд йис арадай фейила, дуст руша Рагыматаз Бакудин дишегълийрин муаллимвилн институтдик экечиз куьмекна. Ина Рагымата неинки педагогикадин, гъакни Уьзеир Гъажиеговавай музикадин чирвилерни къачуна.

Институтдин кьве курс акьалтIарна, Ахцегъиз рухсатриз хтай Рагымат гуьлуьз гузва. Бубадин гафунал гаф эцигиз тахъай руша келунар гадарна, школада муаллимвиле къвалахзава. 1927-йисуз Рагымат вичин уьмуьрдин юлдаш галаз Хунзахиз акъатзава. Амма манияр лугъун адан рикелай садрани алатзавачир. ИкI, азад вахтунда ада вичин гъилик келзавай аялризин манияр ягъиз чирзава.

Рагымат Гъажиевадиз вичин жележедин уьмуьрдин рехъ анжах манди, музикада аквазвай. А йисара Ахцегъар лезги медениятдин меркез хъиз тир. Ина алмири, писателри, художникри халкъ савадлу авунин кардик чпин важиблу пай куьтазвай. Идрис Шамхалова регъбервал гузвай театрдин коллективдизни твар-ван авай ксари куьмекарзавай. Абурун арада Рагыматан буба Абдулмуталиб Гъажиевни авай. Театрда дишегълийрин ролра итимар къугъвазвай. Итирилай и кар четинвилелди алакьаваз акур, театр патал декларацияр гъазурзавай художник Аскар Нугъбега вичин вах Саяд ва руш Сафият театрди гъана. Ахцегъа лагъайтIа, и кар члехи вакиадиз элкьвена, чкадин дингълийриз хуш хъаначир. Нетихада зурба алакьунар, зигъин авай и гуьзел кьве рушни Москвадиз куьч хъана. Гуьгьунлай абуру лезгийрин твар гъундуьрдиз хъажна.

Гъа члавалай лезги театрди дишегълийр галачиз тамашаяр гъазуриз башламишна. Амма Идрис Шамхалова дишегълидин къисмет къалурзавай дерин манадин "Периханум" пьеса теснифайла, театрдин коллектив Перихануман роль тамамариз анжах дишегълидилай алакьайди гъавурда акьуна. ИкI, абуру а члавуз Ахцегъа муаллимвиле къвалахзавай, сесинин тариф виринра кIанвай Рагыматаз, адан бубадайвай

лай Дагъустандин халкъдин артистка лагъай тварарин сагиб хъана.

Ватандин Члехи дяведин йисара Рагымат Гъжиева концертар гудай бригадидихъ галаз хирер хъанвай аскеррин гуьгьуьл къачуз мукьвал-мукьвал физвай, манийралди ада абурук сагъ хъхъунин руьгь куьтазвай. Уьмуьрдин юлдаш фронтда телеф хъанвай Рагымата гъалибвал мукьвал авун патал вири четинвилериз дурум гузвай. Пуд аял галаз текдиз амуькьай ада Даградиокомитетдин коллективдихъ галаз санал Октябрьдин революциядин тварунихъ галай къанал тукьлуьр хъуьунин, Махачкъаладин патарив танкариз акси хандакIар ягъунин ва окопар згъуьунин крарани иштиракзавай. Юкъуз - зегъметдин фронтда, нянрихъни концертар гуз госпиталра кьекъвезвай баркаллу дишегъли, диде, артистка. Гуькуматди адан еке алакьунар къимет тагана тазвачир. ИкI, а йисара адан зегъмет "Знак Почета" ордендалди къейдна.

Рагымат Абдулмуталибовна неинки госпиталра, къизгъин женгер киле физвай фронтрани жезвай, армиядиз рекъе твазвай аскерин вилик экъечизвай. Мандарди СтIал Сулейманан, Хуьруьг Тагъиран, Гъамзат Цадасадин, АбутIалиб Гъафурован ва масабурин чIалариз тукьлуьрнавай къагъриманвилн манияр тамамарзавай.

1942-йисуз Цадаса Гъамзатахъ, АбутIалиб Гъафуровахъ ва Дагъустандин маса векилрихъ галаз санал Р.Гъажиевади Орджоникидзе шегъерда фашистриз акси экъечлуниз эвер гайи митингда иштиракна ва ам анал рахана. 1943-1944-йисара ам Дагъустандин делегациядин дестедик кваз Закавказьедин къушунрин частара кьекъвена, абурун вилик концертар гана. Артистар аскерри виринра хушдиз къабулзавай. Р. Гъажиевадиз мад са "Знак Почета" орден гана.

Дяведилай гуьгьуьниз Рагыматан твар неинки хайи Дагъустанда, гъакни СССР-дин гзаф республикайра, крайра, областра, шегъеррани хуьрера машгъур хъана. 1953-йисуз ада ислягъвал хуьнин терефдарин Вирисоюздин конференцияда иштиракна. 1956-йисуз Рагымат советрин композиторин романсар ва манияр вини дережада тамамарунай гуьрметдин дипломдиз лайихлу хъана. 1959-йисуз адаз РСФСР-дин лайихлу артисткавилн твар гана.

Рагымат Гъажиевади 1960-йисан апрелдиз Москвада киле феи Дагъустандин искусстводин ва литературадин Декадада иштиракна. А йикъара "Театрдин уьмуьр" твар алай центральный журналда хъенай: "Лезги Рагымат Гъажиева Советрин Дагъустан 40 йисан бахтатар, шад уьмуьрдиз хъажай ва и рекъе вичин зегъметар серф авур сифте дишегълийрикай сад я".

И Декадада активнидаказ иштиракунай, зурба бажарагълувилай, къазанмишнавай агалкъунрай СССР-дин Верховный Советдин Президиумдин указдалди Р.Гъажиевадиз Ленинан орден ганай. 1967-йисуз Рагымат Гъажиева "РСФСР-дин халкъдин артистка" лагъай вичин тварциз лайихлу хъана.

1990-йисан январдиз Лезгистандин нурлу гъед Рагымат Гъажиева чавай къакъатна. Адан гуьзел сес, экуь къамат халкъдин риклера эбеди я.

Инсан ва адан кар ЗахитIви Магъараман дережаяр

Бикеханум АЛИБЕГОВА

Владимир шегъер Россиядин "Къизилдин галкъадин" варар я. Ина чи лезги миллетдин векиларни, чпин баркаллу краралди машгъур яз, еке гуьрмет аваз яшамин жезва. Абурукай сад вичин ери-бине Хив райондин ЗахитIрин хуьррай тир АЛИРЗАЕВ Магъарам Алирзаевич я.

Султан дидедиз Магъарам 1965-йисан 23-мартдиз хъана. Къуд вахахъ авай са стха тир ам виридан гъилераллаз члехи жезвай. Буба Алирза школадин къаравул тир. Уьмуьрдин цурувилер дадмишнавай бубадиз вири дуьнья вичин хчин вилерай аквазвай.

Хуьруьн мектебдин 8-класс куьтягъай Магъарам харат устIардин пеше къачун патал Дербент шегъердин 16-нумрадин ГПТУ-дик экечIна. Келдай йисара жегъилди училищедин общественный крарани иштиракзавай. Ада шегъердин газетдиз гъевчи-гъевчи макъалаярни кхъизвай, азад вахтунда пивзаводда фялевални ийизвай. Са гафуналди, ам вичин кыл акъудиз вердиш хъана. Магъарама шегъердин олимпиадайра хъсан чкаяр къазвай. Зирек гадади ГПТУ яру диплом аваз акъалтIарна. Гъеле училищедая келдай йисара Магъараман руьгъди члехи чирвилерихъ ялзавай. Къисметди ам Владимир шегъердиз тухвана. Жегъил дагъви ана политехнический институтдин эцигунрин факультетдик экечIна. Сад лагъай курс акъалтIарайла, Магъарам армиядин жергейриз тухвана. Ам Рязанда авай гъавадин десантний частуниз акъатна. Алирзаева вичин къуллугъдин везифаяр чешнелудаказ къилиз акъудзавай.

Аскервилей хтайла, Магъарама вузда келун давамарна. Институтдани ам вилик жергейра авай студент тир. Хъсандиз келиз акурла, амни Чехословакиядиз физвай студентрин са дестедик кутуна, аниз рекъе тунай. Вуз акъалтIарайла, жегъил пешекар Владимирский областдин Петушинский райондин Городищи лугъудай поселокда авай фабриказиз къвалахал рекъе туна. Ина адакай эцигунардай инженер хъана. Хци къатIунар авай жегъил пешекар са куьруь вахтунда лап еке дережайрив агакъна. Адакай фабриказин транспортдин отделдин начальник хъана. Адан гъилик саки 300 касди къвалахзавай. Ахпа Магъарам мадни са шумуд кларцин хъаж хъана. Гуьгьунлай Магъарам Алирзаевича "Продсервис" твар ганвай вичин хсуци кархана ачухна. Ана кар хъсандиз чидай ксарихъ галаз къвалахиз башламишна.

Дерин чирвилер авай, далу акъализ жедай, гафунал келви кас хуьниз килигна, бязи идарайрин руководителри, язар-дустари М.Алирзаеваз вичин кандидатура чкадин собранидин депутатвиле къалурун меслятнай. "Сад тир Россия" партиядин член М.Алирзаев са шумуд соьзвдин депутат хъана, 2011-йисуз ам Городищи поселокдин депутатрин собранидин векилвиле хъана. 2015-йисалай инихъ ам поселокдин администрациядин киле ава. И поселокда тайин мурадрик элкьуьрнавай программдин бинедаллаз вири къвалахар вахт-вахтунда киле тухузва.

Магъарам Алирзаевича, кеспидихъ галаз алакьалу, везифайривай кьерех тахъана, Президентдин къуллугъдин академияни куьтягна. М.Алирзаевахъ Владимирский областдин губернатордин ва Петушинский райондин руководстводин, депутатрин корпусдин члехи бурун къулар алай, адан крариз еке къимет гузай чарар, грамотаяр пара ава. Ам поселокдин агъалийрин яшайиш хъсанарунин къайгъуда ава. Ина алай вахтунда 17 агъзур касдив агакъна агъалияр яшамин жезва.

Поселокдин йикъан мярекатар тухудайла, М.Алирзаев жематдин вилик чими келимаяр рахана. Ам Городищидин какадин югъ мадни бахтаварди жадайдагъ агъунва.

Магъарам Алирзаевичахъ дуьзгуьн хизан ава. Уьмуьрдин юлдаш, Владимир шегъерда экономиствилн пешекарвал къачунавай захитIви Рагинат "Продсервис" карханадин сагиб я. Абурухъ кьве велед ава: Камил ва Фазил. Фазил дуктур-хирург я, ада Москвада къвалахзава, адан кайванини дуктур я. Камилан сусани дуктурвилн пеше хъяна. Камила вичи Газпромдин къурулушда къвалахзава.

Члехи буба Магъарама азад вахт вичин хтуприхъ галаз кечирмишзава. Абурухъ галаз къугъвадайла, адан вилерикай вичин аял вахтар карагзава. Иллаки - буба Алирза, адан экуь къамат. Келдай йисара буба са шумудра Владимир шегъердиз атанай ва вичин хцел, дамахдивди вил веъена, адаз багъри ерийрихъ хтун меслятнай. Амма Магъарамаз ацIай, гуьзел дуьнья Владимирский областдай акуна ва ам, вичин уьмуьрдал рази яз, ина амуькьна. 1983-йисалай М.Алирзаев къисметди къалурай Городищи лугъудай чкада яшамин жезва. Поселокни члехи хъана, адахъ галаз чи лезги хвани.

Магъарам гъамиша вичихъ рикI кузвай вахарилайни рази я. Адан пуд вах Дербентда, сад Москвада яшамин жезва. Магъарам Алирзаевича областда яшамин жезвай дагъустанвийриз гъар жуьре куьмекар гузва. Адахъ мерд ва вафалу гзаф дустар ава, чебни вири миллетрин арадай.

Чи дагъларин хва Алирзаев Магъарам Алирзаевича, лезги намус, бубайрилай агакъай акьул-камалдин тарсар рикел хвена, Владимирский областда чешнелудаказ къвалахзава. Эхъ, аз ам вини дережадин къанажагъ авай, кар алакьдай ва инсандин къадир авай мергъяматлу кас яз акуна.

Яшамин жезвай Владимирский областда авай вири лезгийр, киле чи Алирзаев Магъарам Алирзаевич аваз.

Хазран КЪАСУМОВ

Сулейман-Стальский района хуьруьн майишатдин продукция гьасилунал 27 кархана, лежбервиллини фермервиллини 47 майишат, 960 арендатор ва 20000-далай виниз хсуси куьмекчи майишатар машгул я.

Районда кар алай "Нетижалу АПК" проект, "2014-2020-йисара Сулейман-Стальский района хуьруьн майишат вилик тухун" ва "2013-2020-йисара Сулейман-Стальский района багьманчивал вилик тухун" программаяр уьмуьрдиз куьчурмишзава. Ида чкадин шартлара гзаф менфятлуди тир багьманчивал вилик тухудай мумкинвал гузва. Алай вахтунда багьманчи-

ЛПХ-дин иесиар Сабир ва Суьрея Абакарова

Багьманчивал менфятлу я

вал района экономикадин ва хуьруьн майишатдин кьилин хилерикай сад я. Виликдаини гьак тир. Советрин девирда райондин совхозин ва арендаторри гьар йисуз 25000-26000 тонн емишар кватл хьийизвай.

Эхиримжи 8-10 йисан вахтунда районда менфятлу и хел вилик физва, багьларин ва анрай кватл хьийизвай емишарин кьадар йисалай-суз артух жезва. ИкI, шаз районда, санлай кьачурла, 18000 тонн ичер, шефтелар, чуьхверар, хутар ва маса емишар кватл хьуьнуна.

Алай вахтунда райондин хуьруьн майишатдин карханайрихь, КФХ-рихь ва ЛПХ-рихь 3400 гектар багьлар ава, абурукай 2700 гектар бегьер гьизвайбур, 83 гектар фад бегьердал кьведайбур (интенсивный ва супер-интенсивный) я. Алай йисузни районда 75 гектарда багьлар кутун планламишнава, и кар патал чил гьазурнава.

Багьманчивалин хиле инвестициярин члехи майданар кардик кутазва. ИкI, 2020-йисалди районда АПК вилик тухунин программадихь галаз алакьалу яз инвестициярин майданар тайинарнава, инвесторри хуьруьн майишатдин карханаяр тешкилзава. Ихьтин проектар патал чилерин фонд (500 гектардипай виниз) арадал гьанва.

Багьманчивал вилик тухуниз "Сталрин багьлар" проектди еке куьмек гузва. Ам уьмуьрдиз куьчурмишун яз, 1000 гектардин майданра виниз тир бегьер гудай ичин, шуьмгьин ва пинидин багьлар кутада. И проект кьилиз акьатайла, саки 1000 касдиз йисан кьилин-кьилиз ва вахтунда кьвалахдай чкаяр жеда. Гьа са вахтунда бюджетдиз кьезвай налогрин кьадарни артух жеда.

Адет яз, районда асул гьисабдай ичин, хутарин, чуьхверин, пинидин,

шефтелин, машин багьлар кутазвай. Гила, абурухь галаз санал, шуьмгьин, хатрутдин багьларни кутазва. Цмурин мулкунал инвесторди "Восход" ООО-да 40 гектарда шуьмгьин багьлар кутунва. Иесивилелди гелкьуьн тешкилнавай багьлар хьсан гьалда ава.

Райондин хуьруьн майишатдин ва суьрсетдин управленидин начальникдин заместитель Гьамидин Абдулкафарова кьейдзавайвал, багьманчивал Вилик Сталрин мулкунал иллаки вилик физва, ана инвестициярин проектар кардик акатнава, карханайра хьсан еридин, экологиядин жигьетдай михь продукция гьасилзава.

Хсуси майишатар тешкилнавай, чилин участкар арендада кьуна, багьлар кутунвай хуьруьнмайишатдин кьадарни гзаф я. ИкI, Геродот Велибегахь, Кьадир Мегьамедовахь, Назир Абдулкафаровахь, Алифенди Алиевахь, Шихрасул Абдулаевахь, Мегьамеднаби Мегьамеднабиевахь ва масабурохь бегьердал атанвай ичин, чуьхверин, шефтелин, пинидин, алуцадин, Ярмет ва Альберт Пирмегьамедоврихь цийиз кутунвай багьлар ава.

Кьулан Сталрин мулкунал тежрибалу агроном Мингьажидин Мегьамедова 1,2 гектарда кутунвай пинидин, Шихзагьир Гьажимурадова 2,5 гектарда кутунвай ичин багьларни хьсан гьалда ава. Нарик Мегьамедрасулован ЛПХ-да 0,30 гектардин участкада некийар, цюрица, ичер ва маса емишар гьасилзава. Ада кутунвай багь кьетлен жуьрединди я, анай Н. Мегьамедрасулова гьар йисуз пуд бегьер вахчузва.

Герейханован хуьруьн мулкунал тешкилнавай "Бабаев Н" КФХ неинки районда, гьакI Кьиблепатан Дагьустандини кьенкьечин лежбервиллини фер-

мервиллини майишатрикай сад я. Ана 20 гектардин майданра алуцаяр, 7 гектарда шефтелар гьасилзава, йисалай-суз бегьердин кьадар артухарзава.

Ана Расим Кьараханова, Исмаил Тагьировани менфятлу и хел вилик тухува, хьсан еридин пинияр, шефтелар, хутар гьасилзава. Гьамидин Абдулкафаровахь галаз чун Эминхуьруьн участкада арендаторри кутунвай багьларизни фена. Чилин кьадир авай лежбер итим тир Тажир Батмановахь 8 гектар ичин багь ава. Чаз акурвал, багь чешнелу гьалда ава. Азаррин ва зиянкар гьашаратрин аксина дарманар, тарарин пунариз пер янава, гербицидар ягьуналди, багь члуру хьчарикай, кьаларикай михьнава, ятарни ганва. Идалайни гьейри, арендаторди вичин участкада емишар хуьдай гьамбархана эцигнава.

Тажир Батмановахь "МТЗ-80" маркадин трактор, хуьруьн майишатдин алатарни ава. Ида адаз багьлара агротехникадин серенжемар вичин кьуватралди тухудай мумкинвал гузва.

Багьманчийрикай-арендаторрикай рахадайла, Гьамидин Абдулкафарова чаз Эминхуьруьн Тагьир Селимован, Назир Гьамзатован, Курхуьрелай Тарлан Сейбулаеван, Дарклуш-Кьазмайрилай Иман Дадаеван, Роман Уздеван, Агьа Сталдиллай Аким Османован, Абдурагьман Абдурагьманован, Алимегьамед Асадулаеван, Цийи Макьариллай Хайир Абасован тварарни гьуьрметдивди кьуна.

- Алай йисуз райондин хуьруьн майишатдин карханайри, КФХ-ри ва ЛПХ-ри 20000 тонндипай тимил тушиз емишар кватл хьувун планламишнава, - лугьузва Гь. Абдулкафарова. - И кар патал вири кьуватар желбнава, багьларихь чешнелу гелкьуьн тешкилнава.

карханаяр, КФХ-яр ва агьалияр эгечнава. Абуру векийер люцерна канвай уьруьшрай, багьларай, кьурухрай язава.

Векийер гегьенш майданар "Горьц" ООО-дихь ава. Ана люцерна канвай 33 гектардин майданрай ва багьларай векийер яна.

- Цинин йисуз уьруьшра, багьлара, кьурухра кьалин векийер ава, гьавилляй инанмишвилелди лугьуз жеда хьи, векийер планламишнавай кьадардиллай артух кватл хьийида, мал-кьарадиз тух кьуьд тешкилда, - лугьузва Гьамидин Абдулкафарова.

Гьамидин Абдулкафаровахь галаз чун алафар гьазурзавай са шумуд участкадиз фена. Кьвалахар кьиле физвай гьалдиллай ам рази яз амукьна.

Райондин хуьруьн майишатдин карханайра, лежбервиллини фермервиллини майишатар ва агьалирин участкара векийер ягьунин, кватл хьувунин ва туькера кьунин кьвалахар давам жезва. Векийер ягьунин дагьлух ва гьунепатан хуьрерин майишатар, агьалияри эгечзава.

Месэла четинди яз ама

Нариман КЪАРИБОВ

Дербент шегьердин агьалияр суткадин кьилин-кьилиз хьвадай ва майишатда ишлемишдай целди, жуьреба-жуьре себебар аваз, таьминариз тежез гзаф йисар тирдакай "Лезги газетдини" са шумудра кьейди я. Шегьердин вилик-кьилик кьвайбуру и хьи месэла гьялун патал мумкинвилер жагьурзава, цийи планар веревирдзава. Рикел хкин. Дербент шегьердиз яд гьун патал Самурдин цин турба (водовод) эцигунин кьвалахар гьеле 80-йисарин эхирра башламишна. Гьа члавуз Самур-Дербент водоводдин проект РСФСР-дин Госстройдин экспертизадайни акьатайди я. Адан бинедаллаз, 2013-йисан сифте кьилералди Дербентдин агьалияр патал и лап важиблу объектдал кьвалахар саки 80 процентдин тамамарни авунай, гьа и йисан эхирдалди водовод тамамвилелди ишлемишиз вахчун лазим тир.

Амма, гзафбурун рикелни алама жеда, а члавуз Мегьарамдхуьруьн райондин Самур хуьруьн агьалиярин патай еке наразивал арадал атанай. Себеб - эгер проекта кьалурнавай чилерай яд кьачуз хьайитла, Самурдин тамуз зарар жеда. Са гьафуналди, гзаф харжар авур водовод гьа члавалай инихь ишлемишун патал вахкун тавуна амукьна. Куьгьне хьанвай ам эхирдалди давамар хьувунин лазимвални авач. Пешекарриз гьа икI хьсан яз акунва.

Месэладихь маса татугайвални, хийирсузвални ава: виликан проектдал асаслу яз, Самурдин яд гьамбарханайрай (водозаборы) 17 электронасосрин куьмекдалди кьачуна канзавай. Электроненергия ишлемишунин харжияр ва бязи маса шартлар гьисаба кьурла, Самурдин яд гзаф багьади жезвай - адан гьар са кубометр шегьердин агьалияриз 16 манатни 80 кепкадай акьваззавай.

Гьа икI, винидихь кьалурнавай себебриз килигна, Дербентдиз хьвадай алава яд гьун патал цийи чка жагьурунун месэла арадал атанва. Ам гьялунин мумкинвилер гьихьтинбур ятла чирунун мураддалди и муькьвара Дербентдин администрациядин кьил Хизри Абакаров шегьердин ЖКХ-дин са десте пешекарарни галаз чкадал - и сеферда Азадогьли (Мегьарамдхуьруьн район) хуьруьз фена.

Себебни ахьтинди я хьи, и хуьре авай кьарасудай гьеле фадлай инихь Дербентдиз кьве водоводда аваз (сад - шегьердинди, муькьуди - ракуьн рекьинди) хьвадай яд агакьарзавайди я. А целди алай вахтундани шегьердин бязи районар таьминарзава.

Чкадин СМИ-рин векилриз Хизри Абакарова малу-марайвал, куьгьне, кьуватдай аватнавай проект гьилелай хьувунин лазимвал арадал атанва. Шегьердин кьилин фикирдалди, Дербентдиз алава яд гьидай чешме Азадогьли хуьре авай булахар хьун мумкин я. И рекьин артуханвал ам я хьи, твар кьунвай булахрай яд турбайра аваз алай вахтунда Дербент райондин Нуьгди хуьре авай насосдин станциядал кьван электроненергиядин куьмек галачди агакьда ва яд гьунин барадай жуваз акьваздай кьиметни хейлин тимил жеда.

Эгер фикирнавай цийи планар кьилиз акьатдайбур хьайитла, Дербентдиз хьвадай алава яд Азадогьлидай гьунихь генани гзаф важиблу, хийирлу артуханвал ава - Самур вацла цин баланс члур, тимил жедач, неинки са лезги чилин, гьакни вири Дагьустандин кьимет авачир хазина, девлет тир Самурдин там патални хаталувал арадал кьведач.

Агьуз аватзава

Алай йисан эхирдалди Каспий гьуьлуьн цин дережа 15 сантиметрдин агьуз хьун мумкин я, хабар гузва, "РусГидро" ПАО-дин делилрал асаслу яз, информациядин агентствойри.

Пешекарри гьисабзавайвал, яд тимил хьуни фауна дегиш ва кьиблепатан регионра гьалар четин хьунал гьун мумкин я. Гидрометцентрадин векилрин ва Каспийдин гьуьлуьн илимдинни ахтармишунрин центридин пешекаррин гафаралди, икьван агьуз дережадиз гьуьлуьн яд лап кьит тир дуьшуьшра аватзава.

Алимри гьисабзавайвал, яд тимил хьун гатфар чимиди хьунихь ва Каспий гьуьлуьз авахьзавай Волга ва маса вацлара бес кьадарда яд тахьунихь галаз алакьалу я.

Майдин эвелра Волжский ГЭС-дал тади гьалда ва еке кьадарра яд гадариз башламишна, амма и серенжемдини Каспий гьуьле арадал атанвай гьалдиз таьсирдач.

Пешекарри хабар гузвайвал, ихьтин гьалар 20-асирдани арадал атайди тир. А члавузни гьуьлуьн флора ва фауна дегиш хьанай, амма, са кьадар вахт алаатайла, цин дережа чкадал хтанай.

Йикьан месэла - алаф

Вири кьуватар желбнава

Хуьруьн майишатдин карханаяр, лежбервиллини фермервиллини майишатар, арендаторар патал чуьлдин кьвалахарин кьизгьин вахт алуькнава. Узьумлухрани багьлара, салара ва маса хилера агротехникадин серенжемар кьиле тухунихь галаз санал, абурун вилик общественный мал-кьарадиз алафдин мягькем бине яратмишунин везифани акьвазнава.

- Алай йисуз районда санлай 27000 тонн векийер ва 4000 тонн самар гьазурун планламишнава, - лугьузва Сулейман-Стальский райондин хуьруьн майишатдин ва суьрсетдин управленидин начальникдин заместитель Гьамидин Абдулкафарова. - Районда векийер ягьунин, абуру кватл хьувунин, мал-кьаради кьуьд акьудзавай чкайрал хутахна таяйра тунин кьвалахар хьсан тешкиллувал аваз кьиле физва, кьвалахдин еришарни йигинбур я.

Маргьухьан С.Агьамирзоев

Районда векийер ягьунин сифте дуьзендин зонада авай Дарклуш-Кьазмайрин, Чуьхверхуьруьн, Цийи Макьарин, Эминхуьруьн ва Герейханован хуьрерин мулккарал алай хуьруьн майишатдин

Инсанар ва къисметар

Нариман ИБРАГЪИМОВ

ГЪАДИСОВ ИБРАГЪИМ... Къурагъви. Зегьметкеш. Ватандин Чехи дяведин ветеран. Муьжурд веледдин буба. Хуьре, районда, республикада, уьлкведа къиле фейи гзаф вакъийарин шагъид ва иштиракчи. 1-июлдиз ада вичин виш йис тамам хьун къейдда, Гъадисоврин чехи тухумдин векилар, хуьруьнвиар, дустар, къуншияр галаз.

Япарал агъур, вилерин ишигъ зайиф хьанватани, Ибрагъим дайидин зигъин пайгардик ква. Гъеле советрин девирда амаз кап-тйат ийиз хъайи итимди беденни тикдиз къазва! Са бязи лишанриз фикир тагайтла, Ибрагъим дайидин виш йис садани лугъудач. "100 йис итимдиз яз вуч я?" къейдзава ада вичи.

Ибрагъим 1919-йисан 1-июлдиз Къурагъа лежбердин хизанда дидедиз хъана. Девир къизгинди, зурба вакъийаринди, гуьзет тавур дегишвилеринди тир. Кланзниканз, Гъадисовни бязи агвалатрин иштиракчи хъана. Вичи ада ик рикел хизва:

- Гъелбетда, инкзилабдин, пацаг тахтунай гадарунин, граждандяведин, чи хуьрера арадал къевезвай крарин гъакъин-

док, Таганрог, Нальчик) къевезвай, инра къуд патархай къевезвай итимрикай цийи частар тешкилзавай. Вердишвал авачирбуруз яракъар ишлемишунин рекъий сифтегъан чирвилер гузвай. Ибрагъим Гъадисов Моздокдиз акъатна. Ам хъсан гуьрчехъан тирди чир хъайила, командирри къурагъви инструкторвиле тайинарна ва ада цудралди жегъилриз - вичин къатда авай аскерриз винтовкадай душман лишандик кутадайвал чирна. Баркалла дагъви снайпердиз!

Асиррин шагъид

дай зун бейхабар тир. Амма чехибурун сиверай ван жезвай гафар за ва зи таяр-туьшери къазвай. Ханар, беглер амачир. Чилер лежберрин вахузвай. Кесибрин аялар къвалера ачухузвай мектебриз желбзавай. Гъак! - зунни. Чаз цийи гафар чирзавай: коммунист, Совет власть, комсомол, агитатор, артель, колхоз...

1930-йисуз зи цусад йис тир. Чи хуьруьз яракълу хъанвай дингълийрин дестеяр атайла, советрин идарайрин къуллугъчияр Къепирдал, Къасумхуьрел катая вахт зи рикел хъсандиз алама. Чехибуру чун куьчейриз экъеч тавунин патархай къелевай таъкимарнавай.

Ятлани, чун къвалера къун гъакан кар тир. Жуьреба-жуьре багнаяр жагуьриз, чун, гадаяр, къаварал, куьчейриз экъечдай. Балкларал алай, арабайра авай, тфенгар, гапурагъвай итимриз килигиз. Геж хъиз чир хъанай - им цийи гуьмудиз акси бунт тир. Адан эхир гъихъинди хъанатла, чаз малум я. Чи хуьрйани хейлинбур дустагъда тунай.

Хуьре колхоз тешкилдайлани, гуьжетар, бягъсер, гъа са хизандин векилар къве патал пай хъунар, фитнесер, сад масадал гьалдарунар, зиянкарвилерни арадал атанай. Ятлани хуьруьн чехи пай лежберри, устларри, кесибри колхоздин тереф хвенай...

1937-ЙИСАН 26-сентябрдиз Ибрагъим Селминат твар алай рушал звенмиш хъана. Сад-садан гуьгуьналлаз жегъил хизанда балаярни пайда хъана: Марият, Гъадис. Жегъилрин шадвилехъ къадар авачир. Яшайиш пайгардик акатзавай. Зегъметдин ийкъарай колхоздай хизан хуьдай бес къадар суьрсет агакъзавай. Хусни никлерани картуфар, майваяр, техил гъасилзавай. Райондин идарайри агъалийрин яшайиш хъсанардай серенжемар къабулзавай. Избачитальнияр, школаяр, медпунктар ачухзавай, рекъер туькьурзавай, булахрин ятар гъизвай, цадай никлерин майданар артухарзавай. Жематдиз талукъ ихътин крара Ибрагъимани гъевесдивди иштиракзавай. Зегъметчи инсанри гележег хъсанди жедайдак умуд кутунвай. Амма Гитлер лугъудай фашистди мурадлар пехъ ацукъарна. Инсафсуз, фендигар душмандикай Ватан хуьз, вишералди районгълийрихъ галаз санал Ибрагъимни фена. Жегъил свас, къве аял къвале туна.

ДЯВЕДИН сифте ийкъар, гъафетяр Яру Армия патал пара четинбур, еке телефвилер арадал гъизвайбур хъана. Душмандин гъужумриз къетгивилелди аксивалзавай-тлани, рикелдай тефидай ягуьнар къазвай-тлани, армиярин, частарин, полкарин амуькьяр Кеферпатан Кавказдиз (Ростов, Моз-

Фашистар Моздокдив агакъна, анал бомбайрин хар къурна. Гзаф аскерар, агъалияр телеф хъана. Ибрагъим госпиталдиз аватна. Къвалеч акъалтдалди хейлин вахт алатна. Сагъсузвал себегъ яз, ам къвалез рекъе хъунай.

- Къвалевайбур зун хъунал, сагъ яз акунал пара шад хъана. Амма захъ къвалахдай сагъламвал авачир, - суьгъбет давамарзава Ибрагъим дайиди. - Селмината къвалин къайгуьярни ийизвай, колхоздани къвалахзавай. Армияда фашистрихъ галаз женг члугъазвай чи аскерриз гуьлуьтар, элжекар хразвай. Са гъада ваъ, хуьруьн саки вири дишегълийри. Зегъметдин вири пар абурун къуьнерал алай. Абуру цани цазвай, векини язавай, малар, лапагар хуьзвай, фронтдиз кумекни гузвай, суьрсет, пек-партал, пул рекъе тваз. Зи фикирдалди, дяведин йисара колхозра зегъмет члугур баркаллу дишегълийри дяведин ветеранрихъ галаз барабар авуна кланзавайди тир. Чехи Гъалибвилек абурун еке пайни ква.

ЭХЪ, ВЕРХОВНЫЙ Главкомандующий Сталин къилеваз, Яру Армияди, Советрин халкъди Гитлеран Германиядал Гъалибвал къачуна. Ибрагъимни яваш яваш эрел хтана. 1946-йисуз Гъадисоврин хизанда шадвалдай вакъиа хъана: пуд лагъай велед гъилиз атана - Шегърихан. Адан гуьгуьналлаз - Мегъамед, Къазимегъамед, Али, Омар, Юсуф. Чехи хизан. Ибрагъим колхоздиз гъахъ хъуьнуна. Къумбурдал акъалтзавай веледрини диде-бубадиз куьмекар гузвай. Гъал-агъвал хъсанвилехъ элкъевезвай. Са вахт алатайла, райондин гъакимри Ибрагъимал жавабдар къуллугъни ихтибарна: ам райподин складдин заведующийвиле тайинарна. 1975-йисалди ада вичин везифаяр къилиз акъудна. Ахпа адакай махачкъалави хъана.

- Им гъик! хъайи кар я? - суалдиз Ибрагъим дайиди ик! жаваб гана:

- 1972-йисуз зи хва Мегъамед рагъметдиз фена. Са диде-бубадизни ихътин дерт такурай. Агакънавай рухварни Махачкъаладиз фена, техникумра келгиз. Такабурвал, туьнтвал квай рухвар тир. Шегъерда абуру къилди тун рикливай къабулгиз хъанач. 1976-йисуз зун вири хизан галаз меркездиз куьч хъана. "Дагснабда" къвалах акъвазна...

ЗАЪ Гъадисоврин хизан 1983-йисуз чир хъана. Меркездиз къвалахал хтанвай зун кирида къадай къвалехъ къевезвай. Няни тир. Малыгинан куьчедиз акъатайла, япарихъ лезги муьзикадин ва мандин серсер галуькна. Хиве къада, гъа патархъ тефена акъвазиз хъанач. 51-нумрадин къвал, къацу варар. Рак ахъайна, килигна. Еке гъа-

ят, яргъи столдихъ къавалар - жегъил итимар, дишегълийр, аялар ацукънава. Крандин патав, стулдал чуру-спел тунвай, къилеп къакъан бармак алай яшлу итим ацукънава. Адаз зун акуна ва къенез атун теклифна. За, гъелбетда, багъишламишун тлалабна, лезги мандин сесинал атайди я лагъайла, итимди хушдиз шегъерна.

- Ибур зи гадаяр я, - лагъана ада. - Къвалахдилай гуьгуьнлиз ик! ял ягъун чаз адетдиз элкъевена.

Дугъриданни, Ибрагъим дайидин гафар гъакъикъат тир. За ада вичин гъаятда авай къвалерикай са къвални теклифна. Жуван хизан галаз зун пуд йисуз ина яшамаш хъана. Ибрагъиман рухварни зун дустариз элкъевена. Къени, ачух, шад инсанар. Къазимегъамеда Махачкъала-Къурагъ автобусдал къвалахзавай. Али "Лезгинка" ансамблдин кларнетчи тир. Гуьгуьнлай ам, "Ватан", "Дагъустан" ансамблрин муьзикант яз, уьлкведин ва дуьньядин хейлин шегъериз фена. Ада гъак! Махачкъаладин пионерин дворецда, школа-гимназияда къвалахна. Омар механик, Юсуфни автобусдин водитель тир. Нянихъ къуд стхани муьзикантриз элкъеведай. Алиди кларнет, Омара члугъан, Къазимегъамеда далдам ядай, Юсуфа манияр лугъудай. Бубадин гуьзчивилик кваз къуд хъин хизанарни са гъаятда яшамаш жезвай. Жуван танишриз идакай лагъайла, агъадачир. "Къуд хва, сусар, аялар санал? Жедай кар туш. Са свасни са къари са къвале къазвайди туш. Къуд свас санал?" - лугъудай ван хъайибуру.

- Чи еке хизандин садвал, меслятарвал, дуствал, берекат Ибрагъим буба я, - лугъуьза Къазимегъамедан уьмуьрдин юлдаш Рукъуята. - Гъелбетда, чунни инсанар я. Гуьжет алай месляярни хъайиди я, амма абуру Ибрагъим бубади къалмакъалдиз элкъуьриз тадачир. Чун-гадаяр, сусар вичин къвализ къватлдай ва нубатдин сеферда акъулар, меслятар гудай. Гъавилияй чун къени санал ала! Сад-садаз кумекни я. Чи рекъе чи аяларни ава...

Гъайиф хъи, Гъадисоврин гъаятдай муьзикадин, манирин сесер хкъен тийиз, хейлин вахт я. Бедбахтвилдин дуьшуьшрик акатна, Къазимегъамед, Юсуф ва хтул Керим рагъметдиз фена. Ибрагъим дайидин уьмуьр хажалатрин, дердерин майдандиз элкъевена. Рухварилай вилик ада уьмуьрдин юлдаш Селминатни эхиримжи сефердиз рекъе тунай. 4 йис вилик Омаран уьмуьрдин юлдаш Сижаратни рагъметдиз фена. Ихътин гъалара адаз сусари, хтулри, птулри кумекна. Къе виш йисавай Ибрагъим дайиди абуруз риклин сидкъидай сагърай лугъуьза. Хъсан бегъер цана - хъсанди вахъузва...

Ибрагъим дайидихъ яхълурдав агакъна хтулар, птулар, штулар ава. Садбур юбилейдик хтанва. Муькуьбуру тебрикдин алхишар рекъе хуьтава: Камчаткадай, Москвадай, Дальний Востокдай, Киевдай, Краснодардай, Тюмендай, Санкт-Петербургдай... Веледрикай ихтилат кватайла, вилерал стлалар акъалтзавай агъсакъалди рухвар тир Алидилай, Омаралай, сусарилай Рукъуятайла, Перидилай, Калиматалай, хтулрилай, птулрилай разивалзава...

Ихътин инсандихъ, хизандихъ галаз таниш хъунал чнани шадвалзава, дамахзава. Асирдин шагъидар тек-туьк гьалтда. Ибрагъим дайиди гъак! я.

*Къисмет аку - дагъларикай дагъ хътин!
Гъетер-пара. Абурук вун - рагъ хътин!
Лекъерик - лекъ, такабурдиз рагаллап,
Вил аладриз чилин члехи мукалай...
Такур крар амач жеди вилериз.
Уьмуьр серфна женгеризни мелериз.
Эсил, несил хвена, генгна майданар,
Муьтлуьгъариз мескенарни мизанар.
Ихътин буба, члехи буба нихъ ава!
Адахъ дуьнья къадай зурба рик! ава!
Гъакъван хилер-путар къалин, жанлу я!
Майваярни гъакъван дадлу, адлу я!
Санал алаз, шегъер я сагъ-Гияр я!
Суфра ачух! Асирдин нух пар я!..
Ви рехъ сагърай, экв алаз хъуй эбеди!
Хатурни ви хуьда, нур хъиз, цуькведин!*

Ви 100 йисан юбилей тебрикзавай "ЛЕЗГИ ГАЗЕТДИН" редакциядин коллектив.

Чи жегъилар Еке дережайрив агакърай

Куругъли ФЕРЗАЛИЕВ

Къурушви **Мурад Жабинович КЪУЛИЕВ** - Москвадин областдин Серпухов шегъердин военный академия агалкъунралди куьтягъна. Малум хъайивал, жегъилдиз, имтигъанрин госкомиссиядин къарардалди, инженер-физиквилдин рекъий пешекарвилдин дережа ганва.

Мурад 1993-йисан 24-февралдиз Каспийск шегъерда дидедиз хъана. Къулиеврин сихилда офицерар тлмил авач. Алай вахтунда Владикавказда авай умуми къушунрин 58-армияда къуллугъзавай подполковник Мегъамед Къулиев Мурадани ими я. Имидин рухварни чпин уьмуьр военный къуллугъдихъ галаз алакълу авунавайбур хъуниз килигна, Мурадани гъабурулай чешне къачун къетна. Ик! гъевечи члалай офицер хъунин къаст рикел гъатай виклегъ жегъилди гележегдин пеше къагъунин карда маса фикир хъуьунач.

Къейдна кланда хъи, Мурадан стха Маратани алай вахтунда Ленинградский областдин Луга шегъерда икъардин бинедаллаз аскервиле къуллугъзава.

2008-йисуз Каспийскдин 2-нумрадин мектеб куьтягъайдалай къуллугъ Мурад Жабинович Владикавказда авай Суворован тварунихъ галай Кеферпатан военный училищедик экечна ва 2011-йисуз анаг куьтягъна. Училищеда келдай береда спортдин рекъени хейлин агалкъунар къазанмишна. Абурулайни гъейри, училищеда адакай отделенидин командир хъана.

Училище куьтягъайдалай къуллугъ Москвадин сергъятар хъунин институтдик экечдай фикирдал атанатлани, жегъилдиз ана келдай къисмет хъанач. 2014-йисуз Москвадин областдин Серпухов шегъерда авай стратегиядин метлеб авай ракетайрин къушунрин военный академиядик экечна, алай йисуз анаг куьтягъна. Военный академиядин ядерный яракърин факультетда келдай вад йисуз, сержантдин чин аваз, Мурада взводдин командирдин заместителдин везифаяр тамамарна.

Серпуховда авай РФ-дин оборонадин министерстводин академия акъалтларунин гъакъиндай диплом 21-июндиз ватангълидиз генерал-майор Виталий Павличенкоди шад гъалара вахкана.

Мурад Къулиева 2018-йисан 9-майдиз Москвадин Яру Майдандал къиле фейи Гъалибвилдин гурлу парадда иштиракна. Халисан лезги тербия къачунавай жегъилди вич вири чкайра чешнелудаказ, виклегдаказ, эдеблудаказ тухузва. Ихътин ерияр хас тирвилей ада къваларив гъайбурун патай гуьрметни нуфуз къазанмишзава.

Академия куьтягъайбур военный рекъий къуллугъ къилиз акъудун патал жуьреба-жуьре шегъерриз рекъе твазва. Лейтенантдин чин авай Мурад Къулиеваз Белгород шегъердиз фин теклифнава.

Гъа ик! къурушви Къулиеврин сихилда са офицер мадни артух хъанва. Къуй жегъилдикай гележегда Россиядин аскервилдин вини дережадин тварарин сагиб, гъар са карда еке агалкъунар хъурай!

Важиблу форум

Рагнеда РАМАЛДАНОВА

Алатай гъафтедин ял ядай йикъара Махачкъалада, Расул Гъамзатован тварунигъ галай Милли библиотекада, Кеферпатан Кавказдин стоматологиядин III форум ва “Каспий-Дентал-2019” лишандик кваз выставка кьиле фена. Мяркатрин тешилатчиар “Махачкъаладин пешекарвал хкаждай центр”, Дагъустандин стоматологрия асоциация, “Каспий” твар алай КСИ (клуб стратегических инициатив) автономный коммерциядинди тушир организация (АНО) тир. РФ-дин Госдумдин сагъламвал хуьнин рекъай Комитетди, РФ-дин здравоохраненидин министерстводи, Дагъустандин Халкъдин Собранидин сагъламвал хуьнин ва яшайишдин политикадин рекъай Комитетди, Дагъустандин госмедуниверситетди мяре-

катдин тереф хвена. Ана неинки Дагъустандин, гъакни Кеферпатан Кавказдин саки вири регионрин векилри иштиракна.

Форум ачулдайла, Махачкъаладин пешекарвал хкаждай центрадин директор Мегъамед Абакарова кьейд авурвал, республикада 3-сеферда кьиле тухузвай серенжемдин важиблувал а кардикай ибарат я хьи, ана стоматологрия неинки чпин пешекарвал хкаждай, гъакни чпиз кьвалахда лазим къевезвай алатар арада масад авачиз маса къачудай, абурал кьвалахиз чирдай, Россияда медицинада, кьилди къачуртла, стоматологиядин хилля тадаракар ва лазим маса шейэр акъудзавайбурухъ галаз гележегда амадагъалин алакъяр мягъкемардай мумкинвални хъана.

Форумдин къвед лагъай йикъан сергъятра аваз илимдин тежрибадин конференция ва семинар кьиле фена.

Чимивиликай гьикI хуьда?

Регина СЕМЕДОВА

Ингъе алай йисан гад тамамвилелди вичин ихтиярда гъатнава. Хъуьтлуьз чаз гад фад атана, гатуз, чимивиликай икрагъ хъайила, гъаваяр серин хъана, марфар къвана клан жеда. Амма тебиатдихъ вичин къанунар ава. Гъавилияй чна абур авайвал къабулун лазим я. Чимивилин хаталувал а кардикай ибарат я хьи, инсандин бедендик квай яд хкатзава. Гъар са организм тахминан 80 % цикай ибарат я - иви, чехи пай органар, къулан тарцин ва кьилин мефт, гъакI бедендин гъар са клетка. Гъавилияй, цикай кьитвал себеб яз, инсандин важиблу органрин кьвалах къайдадикай хкатун мумкин я. Бедендиквай яд хкатунал (дегидратация) гъизвай кьилин себебик кефсузвилки бедендин температура хкаж хъунилай (37,1 градусилай виниз), чими гъавидилай, тимил яд хъунилайни тлуьнилай гъейри, ивидик шекердин къадар гъаф, химикатралди зегъерламиш хъун, ратарин садакай - масадак акагдай азардикди гъаф экъуьчун, кьен фин, гъаф гъекъ хъун (тренировкайрихъ, залан кьвалахар авунихъ, чимивилихъ галаз алакълу яз), ички къадардилай гъаф ишлемишун, ракъини (цIу) кун ва икI мад акатзава...

Бедендиквай яд хкатуникай яшлу ксар, аялар ва яргъалди сагъариз тежезвай азарар квайбур патал иллаки еке хаталувал ава. Малум тирвал, чимивал себеб яз инсандин гъал чIур хъун (тепловой удар) ам яргъал вахтунда ракъиник ва я чими акада хъуники арадал къевезва. Адан сифте лишанар хам яру хъун, сивяй къур акъатун, цихъ къанихвал хъун я. Лап чIуру гъалара инсан вич-вичелай фин, риклин кьвалах къайдадикай хкатун, гъатта рикI акъвазунни мумкин я. Ихътин дуьшуьшра, сифте нубатда, инсандин беден къурна (сериндик ва я гар квай чкадал акъудна), яваш-явашди гъаф къадар яд хъвана кланда. Бедендал яд иличайтла, генани хъсан жеда.

Агъадихъ чна гатуз (гъава лап чими вахтунда) амал авун лазим тир къайдайрални серенжемрал фикир желбзава, меслятар къалурзава.

◆ Йикъан лап чими вахтунда (сятдин 12-далай нянин сятдин 4-далди) куьчедиз экъечI-мир. Эгер и кар авун чарасуз ятла, тади ква-

чиз къекъуьгъ, мукъвал-мукъвал серин квай чкайрик жез, ракъинин ачух нурарикай тefиз чалишмиш хъухъ. РикIел хуьх: канвай хамуни гъекъ акъуддач, идахъ галаз сад хъиз, ам къурни ийидач. Им беден патал еке хаталувал я-гъикI хьи, залан азар арадал атуниз рехъ ачух жезва. Пакамахъ ва нянихъ жезмай къван гъаф къекъвез чалишмиш хъухъ. ГъикI хьи, къекъуьн тIимил хъуни чими вахтунда дамарра ивидин гъерекат йигин хъунал, риклинни дамаррин кьвалах къайдадикай хкатунал ва тромбар арадал атунал гъызва.

◆ Гъава ахъайдай парчайрин (памбаг, лён) ва экъуь рангарин парталар, гъакI кьилел алуки. ГъикI хьи, чимивал себеб яз кефI чIур хъун (тепловой удар) кьилиз чими хъайила жезвайди я.

◆ Къвалин гъавадин чимивал авай целди беден чуьхуьн (душ къабулун) хъсан яз гъисабзава, хам миьхи хъайила, нефес чIугъваз регъят жезва эхир. Бедендал мурк квай яд иличун къадагъа я - стIалжем хъунал гъида. Ачух вирера чуьхуьнагар авуртIа пис туш, амма и кар патал хатасуз чкаяр хъягъун лазим я.

◆ Яд дуьз хъун гъаф важиблу я. Чими вахтунда адан къадар артухарна кланда. Чун инал рахазвайди миьхи цикай я. Газ квай ва ширин целай, компотрилай миьхи яд хийирлу тирдал садрани шак гъумир. Пиво хъвамир, ада гъал пис хъунал гъида. Яргъалди сагъариз тежезвай азарар авайла, яд ишлемишунин жигъетдай духтурдин меслятрал амал я.

◆ Гатуз къайи тлуьнар: балугъ, салан май-ваяр, яр-емиш гъаф ишлемишиз алахъ! Гъаф гъейри квай некIедин ва якIун хуьрекрикай яргъа хъухъ! Тлуьниз кьел вегъез рикIелай ракъурмир - гъикI хьи, чими вахтунда инсан гъекъеда хъун себеб яз бедендиквай натрийдин чехи пай хкатзава. Амма эгер дамарра ивидин гъерекат йигин хъуни квез тади гузватIа, кьел ишлемишун зарар я, гъавилияй духтурдихъ галаз меслят я.

◆ Къвале, кьвалахал... гъава къуриз куьмекдай тадаракрикай (вентилятор, кондиционер) менфят къачу. Амма къайи гъавадин хура акъвазмир. Кондиционерра, са къадар вахт алатайла, бактерияр кьватI жезвайди, ида яргъалди сагъар тежедай бронхит, туьтерин азарар ва гъатта стIалжем хъунал гъун мумкин тирди рикIелай ракъурмир!

Духтурвал (муаллимвилин пеше хъиз) гъаф жавабдарди, гъакъисагъвилелди кьвалахунилай гъейри, инсанрихъ галаз хуш рафтарвал, датIана эдебдин къайдаяр хуьн, куьмек герекзавайбуруз сабурлувилелди къуллугъун истемишзавай пеше я. Зун гъеле Гиппократан кьинез вафалу хъуникай рахазвач...

Куругъли ФЕРЗАЛИЕВ

Къенин ихтилат медицинадин хилляй вичихъ лап хъсан чирвилерни тежриба авай духтурНаида Гъанифаевна УРУЖЕВАДИКАЙ я. Ам 1988-йисуз Махачкъалада къуллугъчийрин хизанда дидедиз хъана. Адан буба - къасумхуьруьнви Гъанифа Агъмедулаевич - Дагъустандин хуьруьн майишатдин институтдин къуллугъчи тир. Диде - Саида Зибиулаевна - ДГМУ-дин акушервилерин гинекологиядин кафедрин доцент, акушер-гинеколог ва хирург я. Алай вахтунда ада Махачкъаладин 2-нумрадин аялар

Пешедив - жавабдарвилелди

хадай кьвалин гинекологиядин оперативный отделенида кьвалахзава.

2004-йисуз шегъердин 18-нумрадин мектеб къизилдин медалдалди куьтягъай Наида ДГМУ-дин сагъардай факультетдик экечIна. 4-курс акъалтIарай руш уьмуьрдин юлдашдихъ (а чIавуз ада хатасузвилерин органра кьвалахзавай) галаз къисметди Владивосток шегъердиз акъудна. ВГМУ-да келун давамар хъувур Н.Уружевади 2010-йисуз анаг яру дипломдалди куьтягъна. Ина ада акушервилерин гинекологиядин рекъай пешекарвилерин дережани къачуна. 2012-йисуз Санкт-Петербургдаз акъатайла ана дишегълийриз меслятар гудай центрада акушер-гинеколог яз кьвалахун давамарна. 2014-йисуз ам Санкт-Петербургдаз И.Мечникован тварунигъ галай СЗГМУ-да (Кеферпатанни Рагъакидай патан госмедуниверситет) пешекарвилерин дережа хкаждай курсара хъана.

2017-йисуз ада Москвада А.Е. Евдокимован тварунигъ галай ФГБОУ-дин ВО-дин МГМСУ-дин репродуктивный медицинадин хирургиядин кафедрода акушервилерин гинекологиядин, гъакни “ультразвуковой диагностикадин” хилерайни пешекарвилерин дережа хкажна.

2018-йисуз Махачкъаладиз хтайла, тежрибалу духтур “Астрамед” клиникадиз кьвалахал къабулна.

Наида Гъанифаевна илимдални машгъл я. 2018-йисуз ам Дагъустандин медицинадин акушервилерин гинекологиядин кафедрин аспирантурадик экечIна. Алай вахтунда ада диссертациядин винел кьвалахзава. Жегил духтур датIана тежриба хкажунал, чирвилер мадни артухарунал машгъл я. Дагъустан Республикадин милли политикадин министерствода кьвалахзавай уьмуьрдин юлдашдихъ галаз санал Наида духтурдин хизанда 3 хва чехи жезва.

Къейд тавуна жедач, Наида Уружевади, интернетдин мумкинвилерикай менфят къачуналди, галатун тийижиж, инсанриз вичелай алакълу куьмекар, меслятар гузва. Духтурдихъ инсанри и жуьреда ихтибар авуни, датIана адавай меслятарни куьмекар вилив хуьзвайбурун къадар артух хъуни, шаксуз, адан пешекарвилерин виниз тир ерийрин гъакнидай шагъидвалзава.

Къуй бажарагълу духтурдихъ зегъметдин, илимдин рекъера еке агалкъунар, хизанда мадни хушбахтвал хъурай!

“АЙБОЛИТ” Чир хъун хъсан я

“Айболит” газетдай. Газурайди - Надият ВЕЛИЕВА

- Гатуз чими вахтунда ва я сала, багъда кьвалахна гъекъеди хъанвайла, са тIимил кьел хуькуьрна, уькIуь авунвай яд хъвадай вирдалайни хъсан шей я. Нек янавай чай, са тIимил кьел хуькуьрна, хъвайитIа, ада ратар хъсан миьхи ийида. Гъавилияй ам тлуьр шейинилай зегъерламиш хъанвайлани ишлемишун меслят къалурзава.
- Кьвалах гъаф авурла, нервияр къайдадикай хкатнавайла, йифиз ахвар тавурла, бязи инсанриз азаб гуда.

Йифиз хъсан ахвар атун патал лимондин са пад чкаларни аламаз куьлуь авуна, 1/2 стаканда авай ргъзвай яд илична, са шумуд декъикъада тада. Ахпа апельсиндикай са стакандин къатIа авай миже хкудна, лимон квай циз яда ва мадни аниз чайдин са тIуруна авай лацу чехирни алава хъийида. И дадлу настой-

ка гъар нянихъ ксудалди вилик 1/2 стаканда авайди хъвада. Рецепт лап нетижалуди я - гъасятда ахварал фида. И настойкадиз шекер вегъейтIа, ам мадни дадлу жеда.

- Къулан тарцин гръжа авайла, ксудалди вилик къулан тарцин кIарабривай пихтадин ягълу гуьцIда. Ахпа а чкайрал виртIедик какадарнавай мелгъем (мумиё) эцигда.
- Кьилин мефтIедин дамара ивидин гъерекат йигин хъанвайла хуьрекин са тIуруна авай чIухлуприн чайдик чайдин са тIуруна авай вирт хуькуьрна, йикъа пуд сеферда хъвада.
- Бедендал хъанвай жуьреба-жуьре хирериз регъвенвай кофе кьвахайтIа, хирер фад сагъ хъжеда.
- Вилер яру хъана, квал акатнавайла, хуьрекин 2-3 тIуруна авай мокрица (бязибуру адаз цIар-цIарар, масадбуру келемжар лугъуда) хъчадал са стакан ргъзвай яд илична, са сятда тада, ахпа адалди вилер чуьхуьда.
- Чинал ва я кьвачел мубарак (рождистое воспаление) акъалтнавайла, хирез зелёнка яда ва кьерехрив йод гуьцIда.

ДГУ-дин алимар акатнава

Дагъустандин са шумуд алим МГУ-дин зурба майданра кыле физвай (глобальный) процессрин факультетдин теклифдалди арадал гъизвай Россиядин глобальный ахтармишунрин обществодик (РОГИС) акатнава. Тешкилатди Россиядин 50 региондай тир илимдин ва образованидин векилар санал кватлазава. Адан максад зурба майданра кыле физвай яшайишдин ва тебятдих галаз алаквалу гьерекатрин гьакъиндай чирвилер артухарунал машгъл хьун я.

И мукъвава Москвада текшклатдин собрание кыле фена. Ана ДГУ-дай тир муаллими ва алимри - политикадин илимрин кандидат С. Сиражудинова ва физикадинни математикадин илимрин кандидат С. Ниналова, РОГИС-дин Дагъустандин отделенидин правленидин членри иштиракна. Глобализациядин гьерекатар ахтармишунин важиблу хилерикай, Дагъустандин алимри ахтармишзавай месэлайрикай сад международный экстремизмди ва терроризмди дуньядин майданда арадал гъизвай кьурхулувиле талукъ я.

“Кьалпбур” тежедайвал

2021-йисалай кьулукъ Россияда, вузар акьалтларайла, дипломар электронный кьайдада аваз гун планламишнава, хабар гузва РФ-дин образованидин ва илимдин министрстводин пресс-кьуллугъди.

Образование кьачунвайвили гьакъиндай цийи кьайдада аваз гузвай документ масадалди эвезун ва я адал дегишвилер кутун саки мумкин кар туш. Ида чпиз “кьалпбур” лугъузвай дипломрихъ галаз женг члугунин карда кумек гуда. Гьеле алай йисуз вад вузди и кьайда ахтармишда, мад 15 вуз адал кьведай йисуз элячда.

Электронный документ студентдин портфолиодик (адахъ галаз алаквалу вири деллар кватлававай каталог) акатда, ина студентди чирвилерин рекъе кьазанмишнавай кьиметрилай гьейри, адахъ спортдин ва

илимдин рекъе хьанвай агалкьунрикай, гьакъини пешекарвал хажунин жигъетдай клелнавай курсарин гьакъиндай деллар жеда. Вуз акьалтларнавай цийи пешекар квалалахал кьабулдайла, адан портфолиода авай деллар руководителдивай ахтармишиз жеда.

Эгер рази хьайитла...

2020-йис алуькдалди Россиядин вири регионра “Кьулай школа” проект уьмуьрдиз куьчурмишун фикрида кьунва. Идакай Россиядин СМИ-ри хабар гузва.

РФ-дин экономикадин ва мулкар виликди тухунин министрстводин кьил Максим Орешкина кьейдзавайвал, и проектдиз Россиядин меркездин руководстводи ва гьукматди кьетлен фикир гузва. Орешкина г-фаралди, эгер просвещенидин министр Ольга Васильевади тереф хьейитла, “Кьулай мектеб” проект неинки Москвада, гьакъи вири

Россиядин мулкунал уьмуьрдиз куьчурмишиз башламишда.

Ахтармишунри кьалурайвал

Россиядин 70 процентдилай артух агьалири школайра дресс-код, яни алуькдай ихтияр авай парталарин гьакъиндай тайин тир истемешунар хьунин тереф хуьзва. Идакай Mail.ru ресурсди кыле тухвай ахтармишунри шагъидвалзава. Абурун нетижада малум хьайивал, хабар кьурбурун 65 процентди кьейд авурвал, абурун аялри клелзавай школайра мектебдиз талукъ тир парталар чарасуздаказ алуькунин кьайда гьеле алай вахтундани кардик квазва. Абуру гьисабзавайвал, школада алуькдай парталарив и кьайдада эгечлуни аялар кьайда-низамдин жигъетдай дуьз тербияламишиз ва фикир чирвилер кьачунилай маса, герек авачир месэлайрал алатдайвал тийиз кумек гузва. Идалайни гьейри, 38 процент респондентри жаваб гайивал, вирибур патал сад тир школадин парталри аялрин диде-бубайрин кьазанжийрин арада авай тафават кьалур тийидай мумкинвал гузва.

Хабар кьурбурун 43 процентди гьисаб-

завайвал, парталар алуькдайла, аялри “карчивилин стилда” амал авун, яни “вини кьил - лацуди, агъа кьил - мичлиди” жедайвал авун лазим я. 36 процент диде-бубайри мектебда клелзавай аялрин чларарик рангунин тил хьуниз рехъ гузва, 13 процент пирсинг (чинин и ва я маса чкадай, кьашаралди, маса шейэралди безетмишун патал, теклвенар акьудун) ийидай ихтияр гуз гьазур я, 10 процентди школадиз куквар хьанвай джисар ва рангунин парталар алуькдиз жедай мумкинвиле тереф хуьзва.

Жегьил-жаванар тербияламишунрикай

Жамидин ИСМАИЛОВ,
Педагогикадин НИИ-дин илимдин
члехи кьуллугъчи

Малум тирвал, виликрай члехи несилдин векилрик таъсирлу гаф, жегьил жаванариз мийир-межер лугъудай камаллу ксар гзаф жедай. Абуру жегьилриз чешне тир. Халкъдин патай ахьтинбуруз датлана еке гьурмет авай. Дагъустанда им вири девирра адет тир.

Кавказдин дьяе физвайла, Дагъустанда хьайи, чи халкъарин адетар хъсандиз чирай декабрист Бестужев – Марлинскийди вичин дневникада кхьенай: «Кавказдин дагъвийар тахсирлу авун дуьз туш. Абуру чпин квалера есирда гьатнавай урусар, хирер сагъар хьувуна, чпихъ авай чулав фан кьас санал пайна хуьзва...». Эхъ, мергьяматлувал, камаллувал, инсанпересвал Дагъустанда гьамиша сифте чкадал эцигий хьайиди я. Идалайни гьейри, мугьманпересвал, диде-бубадиз, кьуьзубуруз гьурмет авун дегъ заманайрилай авай хъсан адетрикай я.

Чи халкъдихъ «аял – кьепинамаз, дана - епинамаз» лугъудай хъсан мисал ава. Бязибурун рикелай гила и мисал алатнавай хьтинди я. Са сеферда А.Макаренкодин патав са дишегъли атаналда ва аял тербияламишунив ам шумуд йиса авайла эгечина кланда лагъана хабар кьуналда.

- Куь аялдин гьикъван вахт я? - жузуна члехи педагогди.

- Муьжуьд варз, - жаваб гана дишегълиди.

- Куьн гьа муьжуьд вацран геж хьанва, - лагъанай Макаренкоди. Гьакъикъятдани, вахтар ракъурун дуьз туш, аялдиз дикъет гьечли члавалай герек я.

Дагъустандин адетра чешнелу мисалар гзаф ава. Месела: акьуллу инсанрихъ галаз меслят тавуна, са четин кардивни эгечмири; кесибдиз кумек це; дуст паталди чанни гуз гьазур хуьх; жуван тивар элдин сиве члурукъ твамир; гьиле кьур кар михьидакъаз кьилиз акьуд; диде-бубадин гаф, буйругъ аялриз кьанун хьана кланда; дишегълидиз гьурмет ая, ам аялрин дидени я, кваллин кьул хуьзвайдини; таб мийир, гьамиша дуьз рахух; ата-бубайри тунвай хъсан адетар хуьх, абуру кьезмай несилривни агакъара; кваллиз мугьман атайла, адаз чин ачуха; диде-бубадин кьайгъу члугун веледрин буржи я; эдебсуз

кьарикай яргъаз хуьх; чирвилер кьачу, абуру уьмуьрда герек кьведа; намус - гьейрат квардармир, дагъви; садазни писвал ийимир; сурарин патавай фидайла, дуьа ая; михьивал хуьн виридан буржи я ва икъ мад.

Идалайни гьейри, чи хуьрера чуьнуьхун, чарадан шейиниз гьил авун, тапарарун лян-нетламишзава. Ихьтин ва маса насигъатар, мисалар аялрин, жегьил-жаванарин япара цун члехибурун буржи я.

Дагъвийрин адетралди, аялар гьечли члавалай зегьметдал рикъ алаз вердишарунихъ еке метлеб ава. Им дегъ заманайрилай чав агакънавай виридалайни кьиметлу адет я. Малум тирвал, зегьметдал рикъ алаз вердишарнавай аялар низамлубур, юмшагъбур, акьуллубур жезва, абуру школадани хъсандиз клелда. Клелун - имни зегьмет я эхир.

Зун хуьре муаллим тирла, аялар гьечли классра авайтани, абуру зегьметдал рикъ алаз вердишарзавай. Абуру алакьдай гьар са квалала ийидай, диде-бубадиз кумекдай. 1980-йисуз шегьердиз хтана. Рушари дидедиз кьапар чуьхуьз, квалер кьакъажиз кумекдай. Маса квалалахер шегьерда авач. Дачани чхъ авач. Хуьруьн аялри усадьбадиз, тарарин пунариз пер яда, багъдиз яд гуда ва маса квалалахер ийида. Шегьерда авай аялриз ихьтин зегьмет аквазвач. Бязибуру гьатта зирзил авай ведрони тухвана гадардач, ам итимдин квалалах туш лугъуда.

Виликрай гьар са хуьре сенткарвилер авайди тир, дишегълири гам-халича, гуьлуьтар храдай, и крар гьечлибурузни чирдай. Бес гила? Месела, гьиниз фена Миграгьрин, Кьепиррин халичаяр, анра ва Ахъегъа аваз хьайи цехар? Амач, бязи чкайра станокарни кваз тергна, хана. Бес жегьил - жаванариз сенткарвилер, гьилерилай са вуч ятлани ийиз алакьун герек амачни?!

Мадни са хъсан адет авайди тир чи хуьрера: яшлу ксари жегьилрихъ галаз суьгьбетардай, мисалар гьиз-гьиз, насигъатар гудай, чпиз акур кьарикай таъсирдай хьтин ихтилатардай. Абурукай жегьил-жаванариз хъсан тарсни жедай. Ихьтин хъсан адетрихъ галаз таниш аялри, мектебдиз атайла, чпи чеб низамлудаказ тухуда, клелунрив, кхьинрив мукьфудивди эгечда. Са макъалада чи вири адетрикай, гьелбетда, кхьиз жедач. Кьилинди члехибуруз, диде-бубайриз халкъдин хъсан адетрин, тербиядин кодекс чир хьун ва адал амал авун я.

Мягъкем ибараяр

Ишреф ЖАВАТОВ

(Эвел - “ЛГ”-дин 2018-йисан 16 ва 49-лагъай нумрайра, 2019-йисан 15-нумрада)

Кь

Кьадарсуз тавазивилер - телячи нежности.

Кьам чухваз амуькун - остаться не у дел.

Кьамал ацукьун - сесть на шею.

Кьасар авун - делать вид (замаски).

Кьац авай плуз - заячьа губа.

Кьацалай алатун - перегнуть палку.

Кьве риклин хьун - быть на распутье.

Кьве чин алай инсан - двуликий человек (двурушник).

Кьезил гьил - легкая рука.

Кьел квачир рахунар - бесцельные разговоры.

Кьеп-кьецила - в чём мать родила.

Кьец гун - ставить палки в колеса.

Кьил кутун четин я - лиха беда - начало.

Кьил хата-баладик кутун - лезть на рожон.

Кьилел кьапар хун - обливаться помоями.

Цаву кьукьурмар тавунмаз - пока гром не грянул.

Кьилелд члугун - закусить удила.

Кьилелай кап алтадзава - гладит по голове.

Кьили геж ван авуна - опомнился на десятой версте.

Кьилиз яд чимун - погубить, уничтожить.

Кьисметдилай шел-хвал авун - петь лязаря.

Кьуш квай чка - доходное (теплое) место.

КИ

Кланикай яд ракъурун - обвести вокруг пальца.

Клан цавал авун - поставить верх дном.

Кланч хьиз акъвазун - стоять как истукан.

Квалалах тлач хьун - делу конец, баста.

Квалалах пис я - дело - табак.

Квалахдал гьил кьезвазач - работа валится из рук.

Квачел хьун - готовиться в путь-дорогу.

Кьекрез лезн ядай чка - за тридевять земель.

Кьиринатун - попасть на удочку.

Л

Лагълагъар авун - болтать впустую, нести чушь.

Лагъ - лугъун квайди - любитель посплетничать.

Ламралай аватайди хьиз амуькун - сесть в лужу.

Лап ахмак инсан - набитый дурак.

Лацу тапарар - явная ложь.

Лишандик кутун - брать на прицел.

Лувак кутун - брать под крылышко.

Лянет хьурай - будь проклят.

(КьатI ама)

ЧУБАРУКАР

Гад - гъарай!

Гъурметлу дустар! Алуькнавайди йисан виридалайни чими вахт - гад я. Иикъар-яргъи, йиферни куьруь я. Аялриз къугъвадай, ял ядай, сиягъатриз фидай гуьзел вахтни гатунди я.

Гатуз гъам яшлугуруз, гъам аялризни ийидай къвалахарни гзаф жеда. Гатукай халкъди лагъанвай камаллу келимаярни метлебдив, манадив ацайбур я:

Гад гъарай я.

Гад гату агудда.

Гату къваллайди хъуьтлуь неда.

Гатуз юрфариз гъекъ акъат тавурдавай хъуьтлуьз юрфар чими ийиз жедач...

Чехи шаир Стал Сулеймана гатукай лагъанва:

Гъафил жемир, гъич са лежбер

Кагъул тахъуй гатуз, юлдаш.

Гила веь на гъилляй а пер,

Гатун цуьлер атлуз, юлдаш...

Гатун шикил шаир Хуьруьг Тагъирани ганва:

Санал къатух, санал нисидин челег,

Санал гъери, санал къаймах, санал нек,

Саныхъ рамаг, саныхъ нехир, саныхъ там -

Хуп! гуьзел я вахтарикай гъа макъам.

Гъанвай мисалрай аквазвайвал, гад вирибурек юзун, гъерекат кутазвайди, ийидай крарив, къайгъуйрив ацайди я.

Квезни, играмибур, гату къуватар, мумкинвилер гзаф гурай. Ял ягъа, къвалаха, сиягъатра хъухъ... Гад акъатай вахтни чир жедач, зулу мад квез мектебриз эвер гуда...

Къварчагърин

цЦирер

Зи диде

Жасмина АБДУЛВАГЪАБОВА,
11-класс

Диде, за ваз са гаф лугъун:
Зи дердинин дарман я вун.
Гъиле садра за тафт къачун,
Шириндиз са гъава лугъун.

Ви лай-лайдин ширин сесер
Зи япара амазама.
Зи манидал жемир серсер,
Зун ви къвалал алазава.

Диде, гзаф ширин я вун,
Гъич садахъни гекъиг тежер.
Чаз лайих я гъурмет авун,
Милайимдиз хуьдай тегъер...

Школада

Зарема КЪАДИМАЛИЕВА,
8-класс

"Къарагъ, бала, чан бала,
Дердинин дарман бала.
Школадиз геж тахъуй,
Гъич гуьгъуьна жез тахъуй".

Дидед гафар риклевав,
Школадин рекъева.
Гъар юкъуз зун вадар гваз
Дидед патав квезва.

Ви тербия гъамиша
Хуьда, диде, за рикле.
Вун хъсандиз тамаша,
Жеда зун бахтлу рекъе.

Муаллимдин хуш салам
Михъи риклед къабулда.
Гъар келима чаз лагъай
За келледа къатлуда.

Гад

Реана АБДИЕВА,
6-класс

Гад, вун стхайрикай сад я.
Виридлайни вун абад я.
Халкъарни вал вири шад я.
Атана чаз чими гад.

Гатуз чуьллер мублагъ жеда,
Мал-къарадин къаймах жеда.
Чубанарни гумрагъ жеда.
Атана чаз чими гад.

Булвилелди емиш жеда,
Чи чандиз лап къимиш жеда.
Хъуьтлуьн суьрсет дуьзмиш жеда.
Атана чаз чими гад.

Вун члехи хъухъ,

ЗИ ВАХ

Анастасия ГЪАЖИЕВА,
7-класс

Гъар няниз за вун курсуда,
Лай-лай ягъиз манидалд.
За нинийрив вун къугъурда
Фад-фад члехи хъун патал.

Вилер чулава, бици гъилер.
Иервал ваз гана, зи вах.
Чаз, къве вахаз, жеда сирер,
Фад члехи хъухъ, багъа зи вах.

Зун пакамаз къарагъайла,
Милиз хъверда вуна заз.
Ша лагъана, гъил вугайла,
Хкадарна, къведа къулаз.

Акьуллу пехъ

Мерд АЛИ

Пехъер вири къушарилай акьуллубур я лугъудай гафар заз ван хъайиди тир, амма и кар гъикл тестикъ жезватла, акунвачир.

Гъелелиг югъ беъемдиз ачух хъанвачир. Къвале хизанар ксана амай.

Зи ахвар са пехъре къакъудна. Адан веки гъараюнрин ванци магъле къарсунавай жеде. Зунни къарагъна. Экъечна къежел, килигайтла, рагъул пехъре, къуншидин къвалин къавук куклурнавай антеннадин хилел ацукъна, луваривди гагъ вил гатаз, гагъ антеннадин хел ягъиз, къалабулукъ кваз, гагъ зи гъаятда авай машмаш тараз вил ягъиз, гагъ са

къвез, са нив ятла киклиз, хъфизва. Заз таралай аквазвай затни авач. Пехърен мугни ана авач. А залумдиз чи тарай вуч аквазватла?..

И геренда пехъре мад машмаш тарал гъужумна. Гъа сифте хъиз, гъарай къилеллаз, адан куклуш луваривни къармахрив яна, мад хъфена, антеннадал ацукъна. Вичи-вич секинарзавайда хъиз, яргъи клуфай "къур-р-р-къур-р-р!!!" сесер акъудна, са шумуд сеферда вичин клуф антеннадин ракъани эяна...

Гила, къежел чун пара хъанвайди акурла, мадни ажугъ акайтди хъиз, пехъ лекърен саягда тарал гъужумдиз фена...

Гъа и арада хтулриз акуна: машмаш таран вини киле, пуд хел чеб чпивай къакъатзавай чкадал, чи рагъул каци вичиз чка къунвай. Мусалай ам анал ксанвайтла, заз чидач, амма гила, пехърен гъужумрин хура гъатайла, явашдиз къарагъна, агъуз эхвичиз гатлунна.

Хтулри са сивай гъарайна: "Чи Серый я! Пехърез ам рекъиз кланзава!..."

- Ваь, я балаяр. Пехъревай ам рекъиз жедач. Амма кац таран куклушдиз хкаж хъуни куьшрак рикливай къурху кутунва. Экъуьгъзава кациз. Квахъ, эвичи тарай лугъузва...

- Вичин муг тара авачтлани?

- Эхъ, я балаяр. Пехърез акунва хъи, тарара мукарзавай гъа вич хътин къушариз эвер тавур мугъманди зиян гун мумкин я. Килиг, белки, лап къакъан хилерин арада нуькрен мугни ава жеде.

Хтулар дикъетлу хъана. Таран куклушда, дугъридани, са гъежли муг ава. Гъа пешерин хътин къацувал квай цлакулар алай нуькни анал къвез-хъфизва.

- Буба! Къацу нуькрен муг ава тара!

Кац анив агакънавач...

- Гъан, гъикл я? Пехърез чалай фад акунва таран куклушда авай муг. Кац атана, адан "къаравулда" акъвазнавай. Гъикл эхда ихътин иблсвал? Пехъ ятлани, ам къуш я эхир. Къушра къушран тереф хуьзва. Куьнени куьн чуру шейтанривай хуьн герек я...

Эхъ, гила акуна заз. Дугъридани, пехъ гзаф акьуллу къуш я. Кац тарай эвичайвалди, магъледа къални секин хъана...

Жибинда пул тур!

Азедин ЭСЕТОВ

Чехи буба Мурад вичин хтул Аланчикал къил чулгваз фенвай. Къуна аялдин гъилни, гъаятдиз эвична. Туьквендин виликай фидайла, бубадиз хтулдиз мороженое къачуз клан хъана. Къведни гъахъна туьквендиз. Бубадал алайди къвалин партал тир, адав пул гвачир.

- Аланчик, бубадин риклелай фена, зав пул гвач, - лагъана ада аялдиз, бушдиз эхкъечна туьквендай...

Са шумуд варз алатайла, Мурад вичин хтуларни галаз чи къвале авай.

- Аланчик, пака Зурабни галаз зун ви патав къведа, чун кинодиз фида, рази яни? - хабар къуна Мурада.

- Эхъ, буба, рази я. Анжах пул къаз риклелай алудмир...

Бубаяр, дикъетлу хъухъ!

Затни герек туш

Няниз телевизордай, шегъерда пуд юкъуз яд жедач лагъана хабар гана.

Экуьнахъ чи езне Рамиль, сагърай ам, чаз хъвадай, чай-хуьрек гъазурдай яд гваз атана акъатна. Адахъ вичин пуд йис хъанвай хва Алани галай. Рамиль, цин къапар къвале эцигна, хъфиз гъазур хъана.

Бадедай сес акъатна: "Акъваз - я бала, бадеди квез ширинлухар гуда. Ви чан сагърай. Валлагъ, завай цин гъазурвал ийиз хъанвайди тушир".

Рамиль: - Чаз затни кланзавач, я баде, герек туш...

Аланчикани, гъилер яргъи авуна, капашар ахъайна, бадедиз вичин жавабни гана: "Чаз затни кланзавайди туш", вичин бубадин гафар тикрарда. Амма бадеди вугай къенфетрин къвати къве гъиливни къуна, бубадин гуьгъуьниз чукурна.

Члехибуруз герек туштлани, Аланаз кланзава эхир!

Баде галачиз хъша!

Вад йис хъанвай Беневша вичин диде-бубадихъ галаз хуьре яшамш жезвай, члехи бубани баде - шегъерда. Къуьзубур, чпис мумкинвал хъайивалди, хтулдал къил чулгваз хкведай. Вичин дидедин твар эхцигнавай хтулдал члехи бубадин рикл гзаф алай. Гъар сеферда хтайла, бубади адаз пишкешар гудай, патав гвай туьквендай къенфеткляшкълум къачун патал тлмил-шимил адан жибинда пулни твадай.

Баде лагъайтла, са къадар мискъи, мутлакъ хесетринди тир. Гагъгагъ ада хтулни алай чкадал вичин итимдихъ галаз, аялдиз чуру тербия гузва лугъуз, рахунарни ийидай.

Нубатдин сеферда къуьзубур шегъердиз хъфиз гъазур хъанвайла, хтул руша, члехи бубадин гарданда вичин назик гъилер арушна, хъуьквел са теменни алкълурна, адан япал кушкунна: "Гила хкведайла, буба, баде шегъерда туна, жув хъша"...

Шикилда рангар экъуьра

гъинихъ ятла яргъаз килигиз, вичин саягда къаркъардалди рахунарзавай. Секин рахунар туширди гъасятда чир жезвай. Яргъи клуф акл ачухзавай хъи, туьд ацлуриз, са низ ятла эверзава: "Къар-р-р - къар-р-р! Къар-р-рагъ - тлун куьн вири!!!"

Са геренда кис хъана, яргъи кикев вичин клуф михъна хъиз, мадни клевиз гъарайна, вич алай чкадила лув гана къарагъна, машмаш таран куклван хилев агатна. Ам луваривни къармахрив акл яна хъи, са гъихътин ятлани къурхулу душмандиз пехъре "Вун квахъ инлай! Инаг зи муг - зи чка я!" лугъузвай хъиз тир. Тарал ацукъ тавуна, пехъ мад вичин гъа сифте чкадал, антеннадин хилел хъфена. Анлай, гъа виликдай хъиз, мадни векъидаказ гъараяр давамарна.

И арада ахварай аватай зи хтулар - Мукаилни, Къазанфарни, Перини къежел акъатна.

- Буба, ина вуч къал ава? Къунширин кацер, кицлер киклизвани?..

- Ваь, я балаяр. Атла пехъ, антеннадин хилел алайди аквазвачни квез? Вири къал гъаданди я. И чи машмаш тара адан вуч квахънаватла, заз чидач. Амма пакам яралай ам, и тарал лув гуз

Дин

Гзафбурун гуьгъуьна аваз фин

“Ас-салам” газетдай

Гъадисрикай сада кьейднавайвал, Аллагъдин Расулди ﷺ лагъана: “Гзаф мусурманрин гуьгъуьна аваз алад. Гъакъикъатда абурувай къакъатайди жегъеннем патал къакъатна” (Ибн Мажагъ).

Имам Мулла Али аль-Къариъди (1014-йисуз къена, гъижрадила - 1606-йисуз) “Мишкатуль Масабигъ” ктабдиз ганвай вичин баянра и гъадисрикай икӀ кхъизва: “Аллагъдин Расулди ﷺ лагъана: “Гзаф мусурманрин гуьгъуьна аваз алад. Гъакъикъатда абурувай къакъатайди жегъеннем патал къакъатна”. И гъадис Анасалай Ибн Мажагъа агакъарна. Гзафбурун лагъайла, уьмметдин чӀехи пай (Агълю-с-Сунна валь-Жамаа) ва а чӀехи паюни амалзавай кар лагъай чӀал я.

Мадни алими кьейдзавайвал, и истемешун (чӀехи паюнин гуьгъуьна аваз фин) инанмишвили, исламдин дестекар хътин бинейриз талукъ я. Диндин къвед лагъай дережадин паяриз талукъ яз лагъайтӀа, месела, дишегълидихъ галукъайла, дастамаз чӀур хъун, и карда гаф сад хъунин чарасузвал авач. Акси яз, и месэлайра къуд мазгъабдин имамар тир гъи имам-мужтагъиддин (Къуръандай ва Суннадай къа-

рар акъудзавайди) гуьгъуьна аваз фейитӀани жеда.

Ашаритрин ва матуридитрин арада хъайи бязи шак алай суалар къвед лагъай дережадин месэлайрик акатзава. Им гуьжет алачир гъакъикъатдал бинелу тир фикрар я, инанмишвал ваъ. Акси яз, бязи мугъакъкъикъри (ахтармишдайбуру) лагъана: “Гъакъикъатда абурун (ашаритрин ва матуридитрин) арада авай фикррихъ садвал тахъун анжах гафаралди я”.

ГъакӀни кьейдзава хъи, чӀехи паюникай лугъдайла, имамдиз, яни къилин гъакӀмдиз муьтӀугъбуру фикрда ава. ГъакӀни чӀехи пай - им Къуръан ва Сунна я, вучиз лагъайтӀа, абуруз лап гзаф манар ава. ГъакӀни ина гъар са алим фикрда ава, чпин крара Къуръандал ва Суннадал амал ийизвай.

“Аль-Азгъар” ктабда кхъизва: “ЧӀехи паюнин гуьгъуьна аваз фин” гафари уьмметдин кьетӀен, чӀехи алимар къалурзава, гъакӀан, адетдин мусурманар ваъ. Савадсузбуру ва авамар гъамиша гзаф, чӀехи алимар гъамиша тӀимил тир”.

Али аль-Къариъ, “Миркъатуль-Мафатигъ Шаргъу МишкътӀиль-Масабигъ”, 262-чин, Бейрут: Даруль-Фикр: 1422/2002.

“Лезги газетда” диндин пак кхъинар жезва. Гъавиляй ам чиркин чкайрал гадарун къадагъа я.

Чи ватанэгълияр - гъар сана

Гъакъисагъ зегъметдин нетижа

И сеферда заз газет кӀелзавайбуру Москвадин областдин Ивантеевка шегъерда кӀвалахзавай духтур-кардиолог, ультразвуковой диагностикадин рекъай пешекар, медицинадин илимрин кандидат **АРАБОВА Гуьльнара Рашидовна**дихъ галаз танишариз кӀанзава.

Ам 1971-йисан 4-сентябрдиз Махачкъала шегъерда къуллугъчийрин хизанда дидедиз хъана. Адан буба, машгъур къурушви Рашид Халидович экономикадин илимрин кандидат тир. РФ-дин хуьруьн майишатдин ва недай суьрсетдин министерстводин са отседдин начальникдин заместителвиле кӀвалахна; диде Имнат Ярагъ-медовна пешедин рекъай инженер-технолог я.

Гуьльнаради 1989-йисуз Ивантеевка шегъердин 6-нумраддин мектеб куьтягъна. 1990-йисуз Н.И. Пирогован тӀварунихъ галай медуниверситетдик экечӀна. Вуз куьтягъай жегъил пешекарди вичин зегъметдин рекъ Ивентеевка шегъердин ЦГБ-дин кардиологиядин отделениеда кӀвалахунилай башламишна. 2001-2003-йисара ада

кардиологиядин, функциональный ва ультразвуковой диагностикадин рекъай Москвадин областдин М.Ф. Владимировскийдин тӀварунихъ галай илимдинни ахтармишунрин клинический институтдин ординатурада кӀелна.

Илимдин рекъайни виликди финин къаст авай пешекар ординатура куьтягъайдалай къуллукъ гъа институтдин аспирантурадик экечӀна. Медицинадин илимрин кандидатвиле тӀвар къачурдалай гуьгъуьниз, 2007-

йисуз, ам Ивантеевка шегъердин ЦГБ-диз хтана ва гилани ана кӀвалахзава. Гъа са вахтунда ада “3и духтур” тӀвар алай медицинадин центрадини кардиологвиле зегъмет чӀугвазва.

Ада датӀана тежриба ва чирвилер артухарунин кардизни фикр гузва. ИкӀ, А.Л.Мясникован тӀварунихъ галай РФ-дин здравоохраненидин клиникадин кардиологиядин институтда ва медицинадин илимрин маса центрайра пешекарвиле дережа хкажунин курсара хъана.

И муьквара Москвадин областдин Думади, медицинадин къуллугъчийрин пешекарвиле суварин вилик кӀвалахда вини дережадин нетижаяр къазанмишнавай машгъур духтуррин гзаф йисарин гъакъисагъ зегъмет чухсагъулдин чараралди, пишкешралди кьейдна. Шабариз лайихлу хъайибурун арада медениятдин “Дагъустан” центрадин президиумдин член, медицинадин “3и духтур” центрадин кардиолог Гуьльнара Арабовани авай.

Чаз ватанэгълидихъ мадни къакъан дережаярни агалкъунар хъана кӀанзава.

Дуьньяда

Муддат артухарна

Евросоюздин саммитди Россиядиз акси экономикадин санкциярин муддат зур йисан артухар хъувунин гъакӀндай къарар къабулна. Идакай “Новости” РИА-ди хабар гузва.

ЕС-дин векилди малумарайвал, ихътин къарар къабулун Донбассдиз талукъ яз Минскдин икърарар тамамарунин кар вилик тефинихъ галаз алакъалу я. Кардик квай санкциярин муддат 31-июлдиз куьтягъ хъун лажим тир. Россиядинни РагъакӀидай патан улквейрин арада рафтарвилер Украинадин вакъайрихъ ва Крымдин гъаларихъ галаз алакъалу яз пис хъана. Россиядик гуя къаришмиш хъана лугъудай тахсир кутуналди, санкцияр къабулна. Россиядихъ галаз санкциярин чӀалалди рахуни гуьзлемешай нетижаяр гун тийидайди малумаруналди, Москвадини жавабдин серенжемар къабулна. Россияди вич Украинада месэлаяр ислягъвилелди гъялунин терефдар тирдакай са шумудра малумарнай.

Туризм вилик тухуз жедач

Россиядинни Гуржистандин арада туризм вилик фин мумкин тушир кардиз элкьвенва, ихътин фикр Госдумадин председатель Вячеслав Володина журналистриз малумарна.

“Интерфакс” чешмеди хабар гузвайвал, Володинан гафарай, Гуржистандин гъукумди и улкведиз ял ягъиз фидай россиявийриз хатасузвал таъминарунин месэладиз фикр гун лазим я, анжах и кар къилиз акъудайдалай къуллукъ улквейр туризм вилик тухунин серенжемаралди кьведа, къилди къачуртӀа, визайрин система къуллукъ элкьуьр хъийида.

“Гуржистандин агъалияр патал визаяр арадай акъудунин къарардал чун саки атанвай, ам чна къабулни ийидай, эгер Гуржистандин радикалрин гъерекатар тахъанайтӀа, анин къиле авайбурулай къанун-къайда хуьз алакъанайтӀа”, - кьейдна спикерди.

21-июндиз В.Путин улкведин авиакомпанияриз Россиядай Гуржистандиз инсанар тухун къадагъа авуна. Идалайни гъейри, Президентди Гъукуматдал Гуржистанда вахтуналди авай россиявийр ватандиз хкунин месэла тапшурмишна. Ихътин къарар Тифлиса хъайи вакъайрихъ галаз алакъалу яз къабулна.

Орден гана

Белоруссиядин президент А.Лукашенкоди Чечнядин къил Р.Къадироваз Халкъарин дуствиле орден гана. Идакай “БЕЛТА” чешмеди хабар гузва.

“Гъакъикъатдани, вун гъакӀ дуст ваъ, зун патал, чи халкъ патал стха я. Къе за Халкъарин дуствиле орден гунихъни кьетӀен метлеб ава. Им гъакӀан са сиясатдин деб хъанвай кар яз тешкилнавай мярекат туш”, - лагъана Минскда Лукашенкоди.

Президентди Къадиров гайи гаф хуьз алакъдай халисан итим я лагъана. Белоруссия патал авур кардайни, къилди къачуртӀа, республикадин са шумуд ватандаш ватандиз хкунайни чухсагъул малумарна.

Чешмеди кьейдзавайвал, Чечнядин къили Ливияда есирвиле гъатай белорусар азад хъувунин карда иштиракна. Эхиримжиди яз, Къадирова Триполида 2011-йисуз есирвиле гъатай белорус В.Кучера 2018-йисан февралдиз вичин ватандиз хкана.

Къанундилай нарази я

Украинадин президент В.Зеленскийдивай Россиядин сайттар ва соцсетар ишлемешунал къадагъа эцигнавай къанун къуллукъ элкьуьрун тӀалабна. Талукъ тир электронный умуми арза гъукуматдин къилин сайтда 20-июндиз регистрация авуна.

Ихтилат украинвийр патал къадагъа авунвай “Одноклассники”, “ВКонтакте”, “Яндекс” ва “Mail.ru” сайтрикай физва. Арзадин авторрин фикрдалди, къанунди инсандин азадвилел сергъят эцигзава. “Чаз информациядин чешмейриз килигдай, чна хкъягъай инсанрихъ галаз виликди фидай ва ихтилатардай ихтиярар ава”, - лагъанва чарче. Идалайни гъейри, гзафбурун къулар алай арзада кхъенвайвал, украинвийрин гзаф багърияр Россияда яшамеш жезва.

Алай вахтунда арзадал вад виш касди къулар чӀугунва. Гъукуматдин къили жаваб гун патал адал пуд вацран муддатда 25 агъзур касди къулар чӀугун лазим я.

2017-йисан июндин вацрани и жуьредин электронный арзадал инсанри бес къадарда къулар чӀугунай. А чӀаван президент П.Порошенкоди тӀвар къунвай соцсетар Россиядин табигъат патал анин махсус къуллугъри геьеншидиз ишлемешзава лагъанай. А йисуз Украинада Россиядин винидихъ тӀвар къунвай сайттар пуд йисан муддатда къадагъа эцигна.

Регионар ахтармишайла...

“Пиян тушир Россия” проектдин пешекарри улкведин регионрин арада наркотикриз акси рейтинг туькӀурнава. Гъукуматдиз ракъурнавай документдин гъакӀндай “Известия” чешмеди хабар гузва.

Ахтармишунрин нетижайрал асаслу яз, наркотикар ишлемешунин жигъетдай виридалайни азадвал авай регионрик Ненецкий автономный округ, Архангельский область ва Чечня акатзава. Сиягъдин эхирда Московский ва Челябинский областар, гъакӀни Хакасия республика ава. И регионар наркотикар ишлемешунин карда азадвал авачирбуру яз гъисабзава.

Сиягъ Росстатдин, РФ-дин Минздравдин ва МВД-дин официальный статистикадин бинедаллаз туькӀурнава. Къилди къачуртӀа, сиягъ туькӀурдайла, бейгъуш квай затӀарикди зегъерламиш хъана кьейибурун къадардизни фикр ганва.

Сиягъ гъукуматдиз ва Федерациядин Советдиз ватандашрин сагъламвал бейгъушдин къурхудикай хуьдай цийи система туькӀурунин ва ам кардик кутунин теклиф гуни макъсаддалди туькӀурнава.

Мартдиз ВИЧ-дикди гзафни-гзаф инсанар кечмиш жезвай Россиядин регионар тайнарнай. Сиягъдин сифте къиле Кемеровский, Иркутский ва Свердловский областар хъана.

Чин гъазурайди - Куругъли ФЕРЗАЛИЕВ

Къез чидани?

Танзания

РагъэкъечӀдай патан Африкада авай Танзания набататрин ва гъайванрин жигъетдай ана виридалайни надир улкве яз гъисабзава. Дугъридани, тӀебиатдин девлетлувилел гъалтайла, анив къведай чка авач. 15 милли парк, вилер, ажайиб дагълар, гъа жергедай яз - Кили-манджаро.

Улкведа 50 миллиондив агакъна инсанар яшамеш жезва. 1996-йисалай анин меркез Додома шегъер я. Улкведа ингилеи са суахили чӀалар официальнойбуру яз ишлемешзава. Нгоронгоро тӀвар алай милли паркуна 30 агъзурдалай виниз гъайванар ава: чӀурун балкӀанар, бегемотар, гамишар, жейранар, лекъенар, миргер, асланар, филер, носорогар ва масабур.

Африкада авайни-авачир Китуло тӀвар алай набататрин милли паркни Танзаниядин сергъятра ава. Гзаф къадарда жуьреба-жуьре цуьквер, 350-далай виниз набататрин жуьреяр, 40-далай гзаф орхидея цуькведин жуьреяр авайвиляй милли паркунал “Аллагъдин багъ” тӀвар акъалтнава. Набататрин паркуна тек-туьк дуьшуьш жедай Африкадин къуьк къушни яшамеш жезва.

понеделник, 1 июля

РГВК
06.50 «Заряжайся!» 6+
07.00 Время новостей Дагестана. Итоги
08.10 «Заряжайся!» 6+
08.20 «Здравствуй, мир!» 0+

ПЕРВЫЙ

05.00 «Доброе утро».
09.00 Новости.
09.25 «Доброе утро».
09.55 «Модный приговор».

РОССИЯ 1

11:25,14.25,17.00,20.45
Местное время.
Вести-Дагестан.
17:25 «Возвращение».
3-я серия

НТВ

05.10 Т/с «Адвокат». (16+).
06.00 «Утро. Самое лучшее». (16+).

ДОМАШНИЙ

06.30 «Удачная покупка». (16+).
06.40 Д/с «За любовь. В монастырь». (16+).

ТВ-ЦЕНТР

06.00 «Настроение».
08.00 Х/ф «Семь няnek».
09.30 Х/ф «Две версии одного столкновения».

ЗВЕЗДА

06.20 «Легенды кино».
08.00 Новости дня.
08.20 «Легенды кино».

вторник, 2 июля

РГВК
06.50«Заряжайся!» 6+
07.00,08.30,12.30 Время новостей Дагестана
07.20 Передача на табасаранском языке «Мил»

ПЕРВЫЙ

05.00 «Доброе утро».
09.00 Новости.
09.25 «Доброе утро».
09.55 «Модный приговор».

РОССИЯ 1

09:00 «Маданият» (на аварском языке)
11:25,14.25,17.00,20.45
Вести-Дагестан

НТВ

05.10 Т/с «Адвокат». (16+).
06.00 «Утро. Самое лучшее». (16+).

ДОМАШНИЙ

06.30 «6 кадров». (16+).
06.40 «Удачная покупка». (16+).

ТВ-ЦЕНТР

06.00 «Настроение».
08.00 Х/ф «Ссора в Лукашах». (12+).

ЗВЕЗДА

06.00 «Легенды музыки».
08.00 Новости дня.
08.20 «Легенды музыки».

среда, 3 июля

РГВК
06.50 «Заряжайся!» 6+
07.00,08.30,12.30 Время новостей Дагестана
07.20 Передача на лакском языке «Аьрши ва агьлу»

ПЕРВЫЙ

05.00 «Доброе утро».
09.00 Новости.
09.25 «Доброе утро».
09.55 «Модный приговор».

РОССИЯ 1

09:00 «Даймохк» (на чеченском языке)
11:25,14.25,17.00,20.45
Вести-Дагестан

НТВ

05.10 Т/с «Адвокат». (16+).
06.00 «Утро. Самое лучшее». (16+).

ДОМАШНИЙ

06.30 «6 кадров». (16+).
06.45 «Удачная покупка». (16+).

ТВ-ЦЕНТР

06.00 «Настроение».
08.05 «Доктор И...» (16+).

ЗВЕЗДА

06.20 «Легенды армии».
08.00 Новости дня.
08.20 «Легенды армии».

четверг, 4 июля

РГВК
06.50«Заряжайся!» 6+
07.00,08.30,12.30 Время новостей Дагестана
07.20 Передача на даргинском языке

ПЕРВЫЙ

05.00 «Доброе утро».
09.00 Новости.
09.25 «Доброе утро».
09.55 «Модный приговор».

РОССИЯ 1

09:00 Канал национального вещания «Шалбуздаг» (на лезгинском языке)
11:25,14.25,17.00,20.45
Вести-Дагестан

НТВ

05.10 Т/с «Адвокат». (16+).
06.00 «Утро. Самое лучшее». (16+).

ДОМАШНИЙ

06.30 «Удачная покупка». (16+).
06.40 «6 кадров». (16+).

ТВ-ЦЕНТР

06.00 «Настроение».
08.00 Х/ф «Без права на ошибку». (12+).

ЗВЕЗДА

06.15 Д/ф «Крымский партизан Витя Коробков».
07.05 Т/с «Курсанты». (16+).

пятница, 5 июля

РГВК
06.50 «Заряжайся!» 6+
07.00,08.30,12.30 Время новостей Дагестана
07.20 Передача на аварском языке «Поданги памалги заманги» 12+

ПЕРВЫЙ

05.00 «Доброе утро».
09.00 Новости.
09.25 «Доброе утро».
09.55 «Модный приговор».

РОССИЯ 1

11:25,14.25,17.00,20.45 Местное время. Вести-Дагестан
17:25 Мир Вашему дому
17.45 С песней к Победе!

НТВ

05.15 Т/с «Адвокат». (16+).
06.00 «Утро. Самое лучшее». (16+).

ДОМАШНИЙ

06.30 «Удачная покупка».
06.40 «6 кадров». (16+).
07.20 Мелодрама «Брак по завещанию». (16+).

ТВ-ЦЕНТР

06.00 «Настроение».
08.00 Д/ф «Лариса Лужина. За все надо платить...» (12+).

ЗВЕЗДА

08.00 Новости дня.
08.20 Т/с «Следствие ведут ЗнаТоКи».

БРАК

суббота, 6 июля

РГВК
07.00,08.30,16.30 Время новостей Дагестана
07.20 Передача на кумыкском языке
07.55 Мультфильмы 0+

ПЕРВЫЙ

05.00,06.10 Т/с «Фантазия белых ночей». (12+).
06.00,10.00,12.00 Новости.

РОССИЯ 1

05.00 «Утро России». Суббота.
08.15 «По секрету всему свету».

НТВ

05.05 Комедия «Добро пожаловать, или Посторонний вход воспрещен».

ДОМАШНИЙ

06.30 «6 кадров». (16+).
06.45 «Удачная покупка». (16+).

ТВ-ЦЕНТР

06.05 «Марш-бросок».
06.35 Х/ф «Штрафной удар». (12+).

ЗВЕЗДА

06.05 Х/ф Ветер «Надежды».
07.40 Х/ф «Золотой гусь».

воскресенье, 7 июля

РГВК
07.00,08.30 Время новостей Дагестана
07.20 Передача на лезгинском языке «Вахтар ва инсанар» 12+

ПЕРВЫЙ

05.40 Х/ф Старшая сестра
06.00,10.10,12.00 Новости
06.15 Х/ф Старшая сестра

РОССИЯ 1

05.10 Т/с «Сваты». (12+).
07.30 «Смехопанорама».

НТВ

05.10 «Таинственная Россия». (16+).
06.00 Х/ф «Доживем до понедельника».

ДОМАШНИЙ

06.30 «6 кадров». (16+).
06.40 «Удачная покупка». (16+).

ТВ-ЦЕНТР

06.00 Х/ф Первый троллейбус
07.40 «Фактор жизни».

ЗВЕЗДА

06.15 Х/ф «Золотая минна».
09.00 Новости дня.

КУЛЬТУРА с 1 по 7 июля

ПОНЕДЕЛЬНИК
6.30,7.00,7.30,10.00,15.00,19.30,23.40
Новости культуры
06.35 «Пешком...» Москва Щусева.

СРЕДА

6.30,7.00,7.30,10.00,15.00,19.30,23.40
Новости культуры
06.35 «Пешком...» Москва Щусева.

ЧЕТВЕРГ

6.30,7.00,7.30,10.00,15.00,19.30,23.40
Новости культуры
06.35 «Пешком...» Москва Щусева.

ПЯТНИЦА

6.30,7.00,7.30,10.00,15.00,19.30,23.40
Новости культуры
06.35 «Пешком...» Москва Щусева.

СУББОТА

06.30 Библиейский сюжет.
07.05 М/ф «Ну, погоди!»

ВОСКРЕСЕНЬЕ

06.30 Человек перед Богом. Таинство Крещения.
07.00 М/ф «Возвращение блудного петуха».

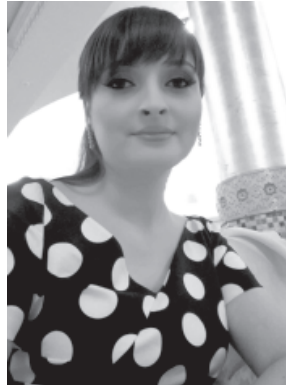
РАДИО

ПОНЕДЕЛЬНИК
11.10. Вести «Дагестан»
11.30. Радиотамаша
ВТОРНИК
11.10. Вести «Дагестан»

Программа газурайди Н.ВЕЛИБЕГОВА

Цийи тварар Мад са алим

Надият ВЕЛИЕВА

Са вахтара дишегльириз обшествода кыле физвай краа иштиракдай ихтиярар авайди тушир. Гьаттаруш хьайила, гада хьайила хьиз хизанда шадвални жедачир. А девирар алатна фена. Алай вахтунда дишегльиар итирилай са клусни гьгьуна аквазнавач. Абурун арадай тварван авай муаллимар, духтурар, экономистар, илимдин члехи тварар кьачунвай кьуллугьчир... тимиал акьатнавач.

Кье вичикай суьгьбет физвай **Лариса Агьамуратовна ГЪАЖИМУРАДОВАНИ** гьа ихьтинбурукай сад я. Вичин ери-бине Кьурагь райондин Кутулрин хуьрай тир ам 1986-йисуз Архангельск шегьерда дидедиз хьана (адан бубади гьана Квалахзавай). Ларисадин аял вахтар Махачкьала шегьерда акьатна. 2003-йисуз меркездин 10-нумрадин школа агалкьунар аваз кутягьай руш Дагьустандин госуларстводин халкьдин майишатдин институтдик (ДГИНХ) экечна. Ларисади вичин чирвилерин дережа хкажуниз ина мадни еке фикир гана. Муаллимрин лекцийрилай гьейри, алава литературадикай менфят кьачуз, институт дерин чирвилер аваз акьалтларна. Кьелдай йисара ректордиз веклегь студенткади илимдин сирер чирунихъ ялзавайди чизвай ва адаз аспирантурадик экечлун теклифна. Ик 2008-йисуз Ларисадикай Дагьустандин госуларстводин М.М.Жамбулатован тварунихъ галай аграрный университетдин аспирантка хьана. Ина ада ДГИНХ-дин "Бухгалтерский учет" кафедрин заведующий, экономикадин илимдин кандидат, доцент Жамиля Иса-

евадин регьбервилек кваз "Совершенство-вание механизма диагностики экономического состояния агропромышленных предприятий (на материалах Республики Дагестан)" темадай диссертация хьиз башла-мишна. Илимдин квалахдин винел зегьмет члугвазвай вахтунда Лариса Гьажимурадова вичин темадиз талукь 130 квалах чапдай акьудна. Абурукай международный - 85, Вироссиядин - 27, региондин - 15, гьа жергедай яз 3 макьала РФ-дин ВАК-ди теклифнавай изданийра чпна.

Вахтунда кхьена акьалтларай диссертация Л.Гьажимурадовади 2018-йисуз ДагАУ-дин диссертацийрин Советдин заседанидал агалкьунралди хвена. Официальный оппонентар тир экономикадин илимдин доктор, профессор Елена Артемовади, экономикадин илимдин кандидат Эльнара Эминовади ва Советдал рахай маса алимри Лариса Агьамуратовнадин диссертациядихъ практикада еке метлеб авайди, илимдин квалахда вилик эцигнавай везифаар еке устадивилелди кьилиз акьуднавайдакай лагьана.

- Квалах пешекарвилелди, илимдин ахтармишунивай ийидай истемешунрин дережада аваз тамамарнава: жегьил алимди тайин месэляар веревирднава, абур гьялунир рекьер тиклифнава, агропромышленный кархана экономикадин жигьетдай авай гьалдиз кьимет гунир цийи рекьер раижнава, - кьейд-на абур.

Диссертациядин Советдин членри рейсавдивилелди месер гуналди, Л.Гьажимураовадиз экономикадин илимдин кандидатвилеин твар гунир кьарар акьудна.

И мукьвара Москвадай Лариса Гьажимураовадин диссертация ВАК-ди тестикьнава ва адаз экономикадин илимдин кандидатвилеин твар ганва лагьай шад хабар хтана.

Алай вахтунда Лариса Агьамуратовна Дагьустандин госуларстводин халкьдин майишатдин университетдин "Финансы и кредит" кафедрин доцент я.

Чна жегьил алимдиз кьазанмишнавай агалкьун мубаракзава. Кьуй ам мадни еке дережайрив агакьрай!

Рекламайрикай бизар хьанва

Нариман КЪАРИБОВ

Чи шегьерра, гьатта бязи хуьрерани, шегьре ва ракьун рекьерин кьерехра чал са квекай ятлани хабар гузвай, фикир желбзавай рекламаяр гьалтзава. Кар анал ала хьа, инсанриз лазим тир рекламийрихъ галаз санал герексузбурни, гьатта эдебсузбурни, бизарзавайбурни, ажугьлу ийизвайбурни кьвердавай гзаф жезва. Жуван фикир ачухарун патал зун яшамеш жезвай Дербентдай анжах са шумудал акьвазда. Жуваз герек, кьвалин майишатда лазим авай сад-кьве зат кьачун патал зун шегьердин "Кеферпата" базардал фена. Гьеле аниз гьахъ тавунмаз, варарин лап мукьув гвай члехи туьквендин сад лагьай мертебадин цлал, виридаз хьсандиз аквадай чкадал, гзафбурухъ галаз санал зи илхьтин рекламадани акьуна. Члехи гьарфаралди кхьенва: "Цийи телефон кьачу мон!" Кланикайни "лезгинский язык" кхьенвай, яни "гьавурда тваз-вай". Туьквендин отдел мобильный телефонар маса гузвайди тир. Мумкин я, адан иеси лезги яз хьунни. Гена Аллагьдиз шукур, туьквендин цлал гила а "реклама" аламач. Иеси гьавурда тур, лезги члала "мон" гаф авачир-дакай лагьай кас хьана жеди.

Маса туьквендин вилик квай члехи щитдал "Эгер кьез ужузбур жагьанватла, чна кьиметар генани агьузарда!" кхьенва (урус члалди). Ибур акьалтлай тапарар тушни!

Дербент шегьердин "Военный городок" магьледа, автомашинар ремонтзавай кьилдин касдин са мастерскойдин цлал, вични

чапханада гуьрчег рангаралди гьазурнавай "эвер гун" акуна заз. Ватандин Члехи дяведин йисара гзаф машгурди, явлалуди яз хьайи "Родина - мать зовет!" плакат мастерскойдин иесиди вичиз кландайвал, "хийрлудаказ" туькьурнавай. Гьил хкажна, Ватан немсерин фашистрикай хуьниз эверзавай дидедин мецел ихьтин гафар гьанва (эцигнава): "А ты заменил масло?" (машиндин мотордин ягь). Вассалам! Бес им акьалтлай намуссузвал, руьгьсузвал тушни!?

Гаф кватайла, са шумуд келима гьам центральный, гьам чкайрин телевиденидикайни лугьуз кланзава. Кьезни чизвайвал, анрани рекламийринди кьиямат я! Передачайрилай, концертрилай... рекламаяр лап гзаф жезва, гьатта хабарарни кваз кьатлиз, арайриз рекламаяр суьхзава. Гзаф дуьшуьшра - инсандин зегьле тухудайбур, эдебсузбурни, ахлакьсузбурни...

* * *

Газет чапдиз вахкудайла чир хьайивал, кьадим ва туристрин, мугьманрин кьадарни йисалай-суз артух жезвай Дербентда, рекламдин квалах дибдай хьсанвилеихъ дегишарун фикирда кьуналди, и мукьвара шегьердин администрацияда махсус совещание кыле фена. Дербентдин кьил Хизри Абакарова шегьердин ЖКХ-дин, культурадин управлендин кыле авай жавабдар ксарал месэладал гуьзчивал авуз, шегьердин куьчяр, дараматар манасуз рекламийрикай мишун тапшурмишна. "Кьадарсуз авай рекламийри шегьердин акунар, мешреб члурзавайди рикел хвена кланда", - лагьана ада.

Спорт

Куругьли ФЕРЗАЛИЕВ

Шадвилелди кьейд ийиз жеда хьа, лезгийрин арада спортдин рекье еке дережайрив агакьзавай зурба пагьливанар йисалай-суз артух жезва. Ихьтин виклегь спортсменрикай садни вичин ери-бине Докьузпара райондин Кьалажухрин хуьрай тир, алай вахтунда Дербентда яшамеш жезвай **Султан Дельмарович ЖАВАТОВ** я. Цемужьуд йис тамам хьанвай жегьилди спортдин са шумуд жуьре (азаддиз кьуршахар кьун, грэпплинг, каратэ, какахай женгер, кунг-фу...) вичиз муьтлугьарнава. Ам ММА-дайни, грэпплинг-дайни спортдин мастервиле кандидат я.

Султан 2001-йисуз Кьалажухрин хуьре дидедиз хьана. Вад йис тамам хьайидалай кьулухъ спортдихъ галаз сих алакьа хуьз хьайи ада вичихъ и рекье алакьунар авайди жуьреба-жуьре

Дербент шегьердин экономикадин колледждин кьайдаяр хуьдай квалахдин факультетдин 2-курсунда клезавай Султана вичин азад вахт анжах спортдал машгьул хьуниз серфзава. Дагьви пагь-

Дуьньядин чемпион

акьажунра субутнава. Адахъ икьван члалвалди хьанвай бязи агалкьунарни кьейд тавуна жедач...

2014-йисуз адакай азаддиз кьуршахар кьунай Дербент шегьердин чемпион хьана. 2014-2017-йисара галаз-галаз 9 сеферда грэпплингдай Дербент шегьердин чемпионвилеин тварни кьачуна. Грэпплингдай ада 3 сеферда (2016-2018-йисара) Дагьустандин чемпионатрани гьалибвал кьазанмишна. 2017-2018-йисар Султан патал мадни бегьерлугьур хьана. Ик, ам 2017-йисуз Казанда каратэдин вири жуьрейрай кыле феи Россиядин чемпионатда гьалиб хьана, гьа и йисуз Казанда грэпплингдай кыле феи Россиядин чемпионатдани приэдин чка кьуна. 2017-2018-йисара адакай ММА-дай 2 сеферда Дагьустандин ва 2 сефердани Россиядин, гьакл грэпплингдайни Россиядин чемпион хьана.

ливандиз хас тирвал, спортдин акьажунра ада гьар йисуз агалкьунралди иштиракзава. Алай йисуз С.Жаватова спортдин кунг-фу жуьредай Дагьустандин чемпионвилеин твар кьачуна, спортдин и жуьредай Барнаулда кыле феи Россиядин чемпионатда кубокдин сагьиб хьана.

И йикьара Армениядин меркезда спортдин кунг-фу файтинг жуьредай кыле феи дуьньядин чемпионатдани Султана вичин алакьунарни устадвал кьалгурна, дуьньядин кубок кьазанмишна. Дуьньядин чемпионатдин финалда Арменияндай тир Артем Аванесьян винел инанмишвилелди гьалибвал кьачур Султан кьизилдин члулуниз, кьизилдин медалдиз ва сертификатдизни лайихлу хьана.

Дуьньядин чемпионвилеин твар тебрикунихъ галаз сад хьиз, чна дагьви пагьливандихъ мадни члехи агалкьунар хьун алхишзава.

Хтулри шадарзава

Мукьвара чпин ери-бине Докьузпара райондин Кьаракуьредай тир **Алан ва Рамазан АБДУЛКЕРИМОВ-РИ** (стхаяр тир Исмаиланни Фаридан рухвайри) спортдин рекье кьазанмишай агалкьунри неинки чпин сихил, гьакл хуьрунвиьри шадарна. Хтулрин агалкьунри дамахдин гиссер гзафни-гзаф абурун члехи буба Завир Шагьисмаилович кутуна.

Алан ва Рамазан Докьузпара районда вирибуруз сейли агьсакьал, "Хайи чилиз авай кланивилей" республикадин шабагьдин сагьиб Завир Абдулкеримован хтулар я. Абурун сихилда спортдин

реке агалкьунар кьазанмишавайбур мадни ава. Жаван спортсменри чпин ими, 90-йисара дзюдодай Европаддин чемпионвилеин твар кьазанмишай Замиралай чешне кьачуза. Адан хва Гьамзатни спортдин и жуьредай члехи агалкьунар кьазанмишнавай пагьливан я.

Алан 2004-йисуз Дербентда дидедиз хьана. Алай вахтунда ада шегьердин 15-нумрадин мектебда 9-классда клезава. Гьеле 5-классда амаз ам 5-нумрадин ДЮСШ-да тренер-насиьгьатчи Фейзулла Халилован гьилик дзюдодал машгьул жез гатлунна. Спортдал машгьул хьайи сифте йисарилай ада, акьажунра кьвен-кьвечи чкаяр кьуналди, вичихъ спортдин и жуьредай бажарагь авайди субутзава.

Аланахъ галаз адан имидин хва Рамазанни винидихъ твар кьунвай спортдин мектебда 2014-йисалай дзюдодал машгьул я. Ада Дербентдин 18-нумрадин мектебда 9-классда клезава. Са тренердин гьилик вердишвилер кьачуз-вай пагьливанрикай дуьньядин майданра гьалибвилер кьачудай кьегьалар хьун чи мурад я.

Шад гьалара

Нариман КЪАРИБОВ

Алай вахтунда Дербент шегьерда агьалияр гзаф яшамеш жезвай микро-районра, гзаф мертебайрин квалерин гьаятра спортдин майданар тадаракла-мишуниз артух фикир гуз эгечнава. Ан-ра машгьул хьуналди, шегьердин агьалири чпин сагьламвал мягькемарзава, алакьунар кьалурзава. Ингье и мукьвара шегьердин Хандадаш Тагьиеван куьчедин 33 "а" нумрадин гзаф мертебай-

рин квалерин гьаятда вири кьулайвилер авай спортдин мад са майдан шад гьалара ачуна.

Кьилди кьейдна кландай кар ам я хьа, и цийи майдан арадал гьиз куьмекайди "Арсигрупп" компаниядин генеральный директор Расул Абдуллаев я. Майдан тадаракламишунин вири харжияр и мергьяматлу касди вичин патай авунва.

Спортдин цийи майдан ачухуниз талукьарнавай шад мярекатда иштираклай шегьердин кьил Хизри Абакарова Р.Абдуллаеван тварунихъ хуш келимаяр лагьана ва жаван спортсменриз футболдин тупар багьишна.

Лезги газет

УЧРЕДИТЕЛЬ:

Дагъустан Республикадин информатизациядин, алакьадин ва массовый коммуникациярин министерство

367018, Махачкъала, Насрутдинован пр., 1 "а"

КЪИЛИН РЕДАКТОР

М. И. ИБРАГЪИМОВ

Тел/Факс. (872-2) 65-00-60

E-mail: lezgiGazet@yandex.ru

КЪИЛИН РЕДАКТОРДИН

ЗАМЕСТИТЕЛЬ

М. А. АГЪМЕДОВ

65-13-55

ЖАВАБДАР СЕКРЕТАРЪ

Ш. Ш. ШИХМУРАДОВ

65-02-81

ОТДЕЛРИН РЕДАКТОРАР:

ПОЛИТИКАДИН

Н. М. ИБРАГЪИМОВ

65-00-59

ЭКОНОМИКАДИН

Ж. М. САИДОВА

65-00-59

КУЛЬТУРАДИН

Д. Б. БЕЙБАЛАЕВ

65-00-58

ЛИТЕРАТУРАДИН

М. А. ЖАЛИЛОВ

65-00-64

ЯШАЙИШДИН ВА ЧАРАРИН

Р. С. РАМАЛДАНОВА

65-00-58

БУХГАЛТЕРИЯ

65-00-62

КАССА

65-00-58

ЖАВАБДАР КОРРЕКТОР

М. МАГЪАМДАЛИЕВА

ВЕРСТКА ИЙИЗВАЙДИ

Ш. ФЕЙЗУЛЛАЕВА

НУМРАДИН РЕДАКТОР

Ж. САИДОВА

Газет йиса 52 сеферда акъатзава
Газет алакьадин, информационный техноло-
гийрин ва массовый коммуникациярин хиле
гуьзчивал авунин рекъай Федеральний къул-
лугъдин Дагъустан Республикада авай Управ-
лениди 2019-йисан 22-апрелдиз регистра-
ция авуна.

Регистрациядин нумра ПИ № ТУ 05-00420
Макъалаяр редакцияди тукъубур хъийизва.
Макъалайриз рецензияр гуьзвач ва абур эл-
къвена вахъузвач. Редакциядинни макъалай-
рин авторрин фикрар сад тахъун мумкин я.
Газетда чап авун патал теклифнавай матери-
ала гъанвай делирлин дуьзвиллин ва керчек-
виллин патакъай жавабдарвал авторрин чпин
хиве гъатзава.

РЕДАКЦИЯДИН ВА
ИЗДАТЕЛДИН АДРЕС:

367018, Махачкъала, Насрутдинован
проспект, 1 "а". Печатдин къвал

ГАЗЕТДИН ИНДЕКСАР:

Йисан - 63249

Зур йисан - 51313

Чап ийиз вахъудай вахт - 21.00

Чап ийиз вахкана - 18.00

Газет "Издательство" "Лотос"
ООО-дин типографияда чапна.

367000, Махачкъала,
Пушкинан куьче, 6.

Тираж 7068

Ⓜ - И лишандик квай материалар

гъакъидихъ чапзавайбур я.

Ⓜ - Икъван яшар хъанвайбуру келрай

НАШИ РЕКВИЗИТЫ:

ГБУ "Редакция республиканской газеты
"Лезги газет"

УФК по РД
Отделение - НБ РД г.Махачкала
БНК - 048209001
ИНН - 0561051314/КПП - 057101001
Р/Сч - 40601810100001000001
Л/Сч - 20036 Ш60090

Хийирлу гуьруьш

Нариман КЪАРИБОВ

Алай вахтунда Дербентда Дагъустандин писателрин Союздин 85 йисаз бахшнавай мярека-
тар башламиш хъанва. И мукъ-
вара шегьердин администраци-
яда анин къил Хизри Мегъаме-
дович АБАКАРОВАННИ чкадин
шаиррин геьенш гуьруьш кьиле
фена. Ана авур рахунра писате-
лар тир Кичибег Мусаева, Сар-
дар Абила, и царарин авторди,
Гуьлбике Омаровади (табаса-
ранрин шаир), Тагьир Салегъа,
Тегъмираз Имамова (азербай-
жанрин шаирар), Пейсах Миши-
ева (татрин шаир) ва яратмиш-
дай интеллигенциядин са жерге
маса векилри чпин яратмишун-
рин рекъерикай суьгъбетна,
игътияжрикайни лагъана. Кьилди

къачуртла, Дербентда шииратдин
къвал кардик кутун, чкадин автор-
рин эсеррикай ибарат антологи-
ядин къвед лагъай пай акъудун,
къилди-къилди авторрин ктабар
акъудуниз куьмекай фонд теш-
килун лазим тирди кьейдна ва
са жерге маса месэляяр раижна.

Гуьруьшдал икърар хъайи-
вал, Дагъустандин писателрин
Союздин 85 йисан юбилейдиз та-
лукъ яз шегьерда поэзиядин чле-
хи межлис кьиле тухун планла-
мишнава.

Вичин рахунра Хизри Абака-
рова меденият вилик тухуник,
агъалияр, иллаки жегъилар, ва-
танпересвиллин руьгъдаллаз тер-
бияламишуник чпин пай кутунай
чкадин шаирриз ва гъикаятчий-
риз сагърай лагъана, вичин па-
тай яратмишдай ксариз вири
куьмекар гудайди хиве къуна.

Итижлудаказ кьиле фена

10-июндилла 22-июндадди Дербентдин педколледждин бине-
даллаз лезги члаланни литературадин муаллимрин чирвилер кхаж-
дай курсар кьиле тухвана. А курсара Кьиблепатан Дагъустандин
журьба-журь районрин ва шегьерин школайрай тир 20 кас педа-
гогри иштиракна.

Курсар лап итижлудаказ кьиле фена. Лезги члаланни литерату-
радин лап хъсан муаллимри мастер-классар тухвана. Эхирдай
ДИРО-дин ФО-дин кафедрадин старший преподаватель Нагима
Таймуровадин регъбервилек кваз семинар кьиле фена. Адан сергъят-
ра аваз муаллимри итиж ийизвай месэляяр веревирдна.

"Михи сес"

Япарал залан ксар патал ван атун артухардай кутугай аппарат
хъядай ва кардик кутадай центрадиз гъа ик1 лугъузва.

Центрада къвалахзавай уст1ар (пешекар) ЧИНКОВ Шамил Нур-
мегъамедовича 2008-йисуз "Медицинадин техника ремонт авун ва
адахъ гелкъуьн" пешедай политехнический университет куьтягна-
вайди я. Ада япарал эцигдай тадаракар хъягъунин ва пайгардик ку-
тунин месэляйрай Москва, Фрязино ва Астрахань шегьерра вичин
чирвилер кхажна.

Центрадихъ къецепатан уьлквейрай гъанвай, гъак1ни чина акъуд-
навай журьба-журье аппаратар, абур патал герек жедай запчастар
ава.

Вири аппаратар ва запчастар заводра акъуднавайбур я. Ван атун
хъсанардай, япарин кьене твадай (виле акъан тийидай) аппаратар-
ни теклифзава.

Маса гуьздай кьиметар т1ем акакъдайбур я. "Михи сес" центр
Гоголан куьчеда авай "Арника" поликлиникада (1-мертеба, 1-нум-
радин кабинет) бинеламиш хъанва.

Пакаман сятдин 9-далай нянин сятдин 5-далди къвалахзава (киш
ва гъяд ийкъар квачиз). Тел. нумра: 8-988-444-77-22.

Малумат

"Лезги-урус члаларин словардихъ" авай еке игътияж фикир-
да къуна, Майрудин Бабаханова гзаф йисара зегъмет члугуна ва
ам арадал гъана. Словарь чапдай акъатнава. Ам "Лезги газет-
дин" редакциядай ва Къасумхурьун "Книжный мир" тукъвендай
маса къачуз жеда. Къимет - 1500 манат.

2019-йисуз "Мавел" издательстводи Къ. Акимован "Лезги
халкъдин философия" (урус члалал) подписка ийизва. И ктаб
алай йисан сентябрдиз акъатда. Са ктабдин кьимет - 500 манат.
ЧИ АДРЕС: Махачкъала, О.Кошевоян куьче, 42 а.
Тел: 8-928-511-31-16

Гъ.К. Гъажиев

И йикъара чаз ч1ехи магъ-
румвал хъана: чи лап нуфузлу
инсанрикай сад, дявединни
зегъметдин ветеран, гуьрмет-
лу буба ва ч1ехи буба Гъажи
Кичибегович Гъажиев рагъмет-
диз фена. Чна, адан вири мукъ-
ва-къилийри, багърийри адахъ
яс члугвазва, хизанриз сабурар
гузва.

Гъ.К.Гъажиев 1928-йисуз Ах-
цегъ райондин (гила Докъузпа-
ра) Къаракуьре хуьре лежбер-
дин хизанда дидедиз хъана. Ина
ирид йисан школа, Хасавюртда
хуьруьн майишатдин техникум
акъалтарна.

1945-1948-йисара хайи хуь-
ре колхоздин агрономвиле къва-
лахна.

1948-1951-йисара Советрин
Армиядин жергеяра къуллугъна.
Гъана амаз частунин комсомол-
дин тешкилатдин бюродин сек-
ретарвиле хъяна. Аскервилей
хтайдалай къулухъ комсомол-
дин Докъузпара райкомда къва-
лахна, 1953-йисуз ина сад ла-
гъай секретарвиле хъяна.

1954-1957-йисара Буйнакс-
дин финанрин техникумда клел-
на. Ахпа хейлин йисара РСФСР-
дин ва ДАССР-дин финанрин
ни контролдин къурулушра кон-
тролер-ревизорвиле, 1965-1975-
йисара Ахцегърин дагъларинни
дуьзенрин хуьруьн майишатдин
тежрибайрин станцияда къилин
бухгалтервиле къуллугъна.
Адалай къулухъ вичин пешедай
государстводин ва хуси тешки-
латра, эхиримжи вахтундани
Афгъанистанда телеф хъайи

хва Сократан т1варунихъ янавай
эцигунрин фирмада къвалах-
завай.

Гъажи Кичибегович руьгъ-
дай хци, бедендиз мягъкем ин-
сан, хизандин рик1 алай буба,
хтулар, птулар тербияламиш-
завай ч1ехи буба тир. Ада хайи
хуьруьн, райондин, республика-
дин экономика, яшайишдин
шартлар вилик тухуник вичин
пайни кутуна.

Уьмуьр гъикъван кадгъайди
хъайит1ани, адахъни, гъайиф
хъи, эхир ава. Гъажи Кичибего-
вични чи арадай яргъал члугун
тавур залан азарди садлагъана
акъудна.

Чна адан хва Саруханаз, ру-
шариз - Тайибатаз, Гуьлперидиз,
Минарадиз, свас Наидадиз, хтул
Сократаз, дериндай хажалат
члугунивди, башсагълугъвал
гузва. Гъажи Кичибеговичан экуь
къамат садрани чи рик1елай
алатдач.

Рагъметлудахъ яс члугвазвай Сабир, Айшат, Эмирсултан,
Надир, Шагънабат, Лаура, Сейфедин Наврузовар.

2019-йисан къвед лагъай пай патал

Лезги газет

КХЪИХЪ!

ИНДЕКС: 6 вацранди - 51313

газетдин кьимет почтадин
отделенийрай:

6 вацра - 427 манатни 38 кепек

Абонентрин ящикрай (до востребования):

6 вацра - 400 манатни 62 кепек

"Дагпечатдин" киоскрай:

6 вацра - 228 манат

Киоскрай вахчун патал газет квевай "Дагпечатдин"
киоскра, сайтда (www.dagestan.press.) ва гъак1ни Махачкъа-
лада Промшоссе куьнедин 10 "а"-нумрадин дараматда кхъиз
жеда.

Чи бухгалтериядай:

"Лезги газетдин" редакциядай чпи хутахдайбур :
6 вацра - 162 манатни 50 кепек

Чи газет кхъинин патакъай суалар пайда хъайит1а,
экуьнин сятдин 9-далай нянин сятдин 5-далди и нумра-
диз зенг ийиз жеда: 8-928-584-16-72

Продается участок 5 соток в с/о "Берёзка". Тел.: 8-988-299-60-74

Махачкъалада яшамаш жезвай Азедин Мурадович Эсетован
хизанри машгур спортсмен, Россиядин лайихлу тренер
Межид Мусенифович МЕГЪАМЕДОВ
рагъметдиз финихъ галаз алакьалу яз адан хизанриз, багърий-
риз, вири филивийриз башсагълугъвал гузва.